ДЕРРИГАЧА МЕХКАШКАРА ПРОЛЕТАРЕШ, ВІАШАГІКХЕТА!

ЕРА, 17 МАРТ
№ 33 (4201).
1966 шу

Мах 2 кап.

СЕРДАЛО

(«Свет»)

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГІалгІайн обкома, Нохч-ГІалгІайн АССР Лакхехьарча Советан Министрийн Советан орган.
Орган Чечено-Ингушского обкома Коммунистической партии Советского Союза, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР.

АРАДУЬЛ
1923 ШЕРА ДЕНЗ

КПСС XXIII СЪЕЗДА СИИНА

Ялат леладерий дикагІча опыта—шерра никъ!

«Юрта боахама дерригга доакъош айдара, халкъа вахара хьал тоадара хьдла лоархІам болаш да эгтара хьалха ялат доаккхилга», аьнна белгалдаьккхад КПСС XXIII-ча съезда Директивай проекта тІа. Укх пхе шера, юкъера лаьрхІача хІара шера, мехка гІолла 30 процент дукхагІа ялат даккха лерхІ дІадахача пхе шера даьккхачул. Из бехктокхаме декхар кхоачашдара керттера наькъаш а белгалдаьхад Директивай проекта тІа.

Кердача пятилетке ялат дукхагІа даккхара хьакъехьа доккхий декхараш латт Нохч-ГІалгІайчен ялат кхедерашта хьалхашка а. Цу гІулакха эша ерригга торонаш йолаш я вайга. Вай республике йиш я юкъера лаьрхІача хІара гектара тІара шерра-шера 22 центнерал кІезигагІа доацаш ялат чуда. Из хьагойт республика хьалха латтача боахамаша, вай дикагІболча ялат кхедераша.

Сунженски районерча «Победа» яхача колхозо хІара шера лакха хьувкъамаш чукхухь. Колхоза лаьтташ дукхагІа дараш Шин аргІа юкъе дада, хІаьта а укх тІеххьарча шин шера цига 3729 гектар долча лаьттан хІара гектара тІара юкъера лаьрхІача 23,3 центнер ялат чуденад, гидуаргаш — 17,6 центнер, баьца дaараш — 160 центнер. Цу боахамо хІара шера тІехкхоачашъю пачхаьалкхенга ялат, лаьттанцара кхыйола продукци йохкара план.

Хьалаш цхьатарра дале а цу районерча цхьадолча кхыча боахамашка лоха да хьокхамаш. Масала, цигарча Ленина цІерахча колхозе соахка юкъера лаьрхІача хІара гектара тІара чудена ялат «Победа» яхача колхозерчул 7 центнер кІезигагІа дар. Фуд керттера бахьан? «Победа» яхача колхозе цахаддаш терко ю лаьттан культура лакхъяра, телхаяц агротехника бокъонаш, кхетамца вІаштІехьъяьккхай ялат дІадувча лаьттан структура, дІадув дикагІдола фу, Іилман ларда тІа вІаштІехьдаьккхад кхашка удобренеш ехилга, дика леладу кхашка хий диллара гІулакх, иштта кхы а.

ХІаьта кхыча тайпара латт гІулакх Ленина цІерахча колхозе. Цига Іилман ларда тІа доал дац лаьттанна, пайда эцац дикагІча опытах. Цудухьа хьокхамаш а лоха да.

ХІара шера лакхара хьувкъамаш чудахь Социалистически Къахьегама Турпала Кагерманов Оалхазара бригада. ДІадахача шера 1440 гектар долча лаьттан хІара гектара тІара 32 центнер ялат чудера цо.

Цу тайпара лакха хьувкъамаш чукхухьа говзанчаш бувцаш дола масалаш кхы дуккха а доаладе йиш я. Цхьабакъда, цар опытах дерттІа пайда эцац вай колхозашеи совхозашеи. ХІанз а дукха да республике дІаювш йола культураш геттара ледара хьувкъаеш дола боахамаш. Цул совгІа, духхьал цхьан колхозеи совхозеи а тІехь нийслу тайп-тайпара хьокхамаш дола бригадаш, звеноаш.

Республика 20 колхозой, 19 совхозой мара вІаштІехьъяьхаяц севооборотaш, хІаьта уж вІаштІехьъяьхача а цхьайолча моттигашка бизза пайда эцац царех. ДІадахача шера дукхача боахамашка во леладир кхашка минеральни удобренеш ехилга. Вай республике соахка 95 эзар гектар долча хий дехка кийчдаьча лаьттах 27 процент хиллал долча лаьттан тІа вІалла хий диллaнзар.

Хий дехкара гІулакх дика вІаштІехьдаккхара йоаггІача бесса терко яц республика юрта боахама министерствас, «Грозвино» объединене, мелиорацен хин боахамеи министерства. ЛерттІа ремонт яц хиш дехкача системашта, хІаьта царна реконструкци яц, тІаккха керда яраш хьалъяц.

Кердача пятилеткех 35 эзар гектара тІа хиш дехка керда системаш хьалъе лерхІ вай республике. Ерригга торонаш оарцагІъяха еза из декхар кхоачашдара.

Дукха кхоачамбоацараш нийсденнад дІадахача шера техниках пайда эцача. Цхьайолча колхозашка, совхозашка во доал ду техникана.

Лаьттанцара йоаха продукци алсамъяккхара керттера никъ ба юртбоахама ерригача культурай хьувкъам лакхбар. Цудухьа керттера теркам тІабахийта беза лаьттанцарча балхий культура лакхъяра йолча мероприятей башха система вІаштІехьъяккхара. Кхетамца пайда эца беза лаьттах, массайолча моттиге нийса вІаштІехьъяха еза севооборотaш, юкъедоаладе деза ялатеи кхыча культурай дикагІа дола тайпаш, Іилман ларда тІа леладе еза минеральнии органически удобренеш, къовсам лоаттабе беза лаьттанна эрози хиларца. Из къаьстта доагІаш да Наьсарен, Шаьла, Надтеречни районашта.

Пятилетка хьалхарча шера ялат дукхагІа даккхара республика юртбоахама къахьегамхоша тІаийца декхараш толамца кхоачашдергдола наькъаш белгалдаха а, хІаьта де мел дезар де а декхарийла я юрта боахама министерство, «Грозвино» объединени, «Скотооткорма» трест, Госплан, парте райкомаш, горкомаш, районни юрта боахама производственни управленеш, колхозаш, совхозаш, юххьанцара партийни организацеш. Шерра социалистически яхь йоаржае еза укх шера лакха хьувкъамаш чуэцара.

Цахаддаш терко е еза хьалха латтарий опыт шерра йоаржаяра, из балха юкъекхахьара. КПСС ЦК мартовски Пленума решенеех кхетамца пайда а эцаш укх шера лаьттанцара йоаха продукци дикка совйоаккхаргйолаш вІаштІехьбаккха беза болх хІара боахаме. Хилийта мегаргьяц лоха хьувкъамаш чуийдеш йола моттигаш.

ХІанз КПСС XXIII-ча съезда къахьегама толамашца накъа бахара шерра социалистически яхь а йоаржаяь чуйнна бІаьстан балхаш деш ба Нохч-ГІалгІайчен къахьегамхой. Бехктокхаме ха я хІанз ялат леладерашта хьалхашка латтар. Лоацача хана, агротехнико дІадехача тайпара чакхдаха деза кхашкара балхаш. ХІара боахаме къаьстта теркам тІабахийта беза соахкара гІалаташ ца дувлийтара. Белгалдаккха доагІа хІанз а цхьайолча моттигашка кхашкара балхаш эсала лелаш хилар. Из гІулакх ла мегаргдац. Цо чІоагІа новкъарле ергья укх шера ялат хьувкъадара.

Пятилетка хьалхарча шера лакха хьувкъамаш чуэцара ерригга торонаш йолаш а вай республике. Бизза пайда эца беза царех.

КЪОВСАМ ЛОАТТАБЕШ ЙОЛА ВЬЕТНАМ КОТЪЯРГЬЯ

☆

МОСКВАН ОБЩЕСТВЕННОСТА СОБРАНИ

☆

Адамашта къонахчалеи майралеи символ а хинна дІаэттай къовсам лоаттабеш йола Вьетнам. Са ца кходеш ший паргІатон лоІами лорадеш долча турпалерча халкъа хьокхамо лаьттан тІара дог-уйла цІена долаш мел бола нах тІахьех вьетнамски патриотий нийсхон гІулакх кІалхардаккха оарцагІбовлара, американски агрессораша леладу зуламера гІулакхаш хаьдда харцахьа лархІара.

14 марта Союзий ЦІен Колонни зале вІашагІкхийтар Москван общественни организацей викалаш вьетнамски халкъаца шоай вежарашха догуйла хилар дІаккхайкадар духьа. Цар дег тІара моаршал телар Къулбехьен Вьетнама Къаман кортамукъален фронта массаза СССР-е йолча представительствана керте латтачун декхараш кхоачашдеча ДРВ гІулакхашта СССР-е ханна поверенни волча Нгуен Ван Донгага, вьетнамски посольстван массазарча представительстван болхлошка, кхыча вьетнамски доттагІашка.

Собрани хьайийлар ВЦСПС секретара П. Т. Пименева.

Гаване хиннача кхаь континента хьалхарча конференце тІахьехамах чакхдоаккхаш долча, къовсам лоаттабеча вьетнамски халкъацарча бартцхьоагІон кІирах хоам бир Азеи Африкаи мехкашцарча барт-цхьоагІон Советски комитета председатела заместитела, СССР Іилмай Академе члена-корреспондента Б. Г. Гафурова.

Дерригача дунен тІарча цІена догуйла долаш мел болча наьха уйла хІанз Вьетнамагахьа я, аьлар нов. Гафурова. Цига деш латт американски империализма эгтара чІоагІагІеи эгтара эхь долашагІеи долча зуламех цаІ.

Собране иштта къамаьлаш дир «Красный пролетарий» яхача завода воккхагІа волча мастера Н. П. Тимохина, советски юристий ассоциаце президента, РСФСР Лакхехьарча суда председатела Л. Н. Смирнова, ВЛКСМ Октябрьски райкома секретара Г. А. Рудая, инарал-полковника С. С. Бельченкос — Сийлахь-боккха Даймехка тІом лаьттача хана партизански болам вІашагІбеллархи цун кулгалхоехи цхьанне, машар лорабара Советски комитета президиума члена Б. Н. Полевоя.

ВІашагІкхийттараша дІайха моаршал телар новкъост Нгуен Ван Донгага. Цо аьлар, хІанз, вьетнамски халкъа духьалара агрессивни тІом американски империалисташа чІоагІбеча хана, Вьетнамацара барт-цхьоагІон кІира чакхдаккхар вьетнамски халкъа нийсхон гІулакх моральни политически гІулакхашта низ болаш хьаллацар да.

Вьетнамски халкъо, ДРВ партеи правительстван, Къулбехьен Вьетнама Къаман кортамукъален фронто аьлар Нгуен Ван Донга, лаккха мах бу нийсхон къовсам лоаттабеча Вьетнама Коммунистически парте, Советски Союза правительства, советски халкъо деча доккхачеи лоархІамерчеи новкъостала.

Пхе континенте мел болча тхоай доттагІий тхоайх бенна тешам ца боабе а новкъостал де доагІаш даьлга дІахьокха а хьожаргда тхо, аьлар Нгуен Ван Донга ший къамаьл чакхдоаллаш. Тешшаме да агрессораш эхь тІа а долаш эшаргхилар.

Собране дакъа лоацаш хиннараша чІоагІа раьза а хинна тІаийцар вьетнамски халкъо лоаттабеча къовсамца оагІув лацара кІира чакхдаккха аьнна яь решени советски наха чІоагІа раьза хинна хьаллаьцай яхаш йола резолюци. Из кІира вьетнамски халкъо американски империалисташта духьала лоаттабу сийлахьа къовсам советски халкъо вежарашха хьаллоацаш хилар хьахьокхаш йола йоккха демонстраци а хинна дІаэттар.

Москван общественноста собране хьахьекхар шоай интернациональни декхар чакхдаллалца кхоачашде — паргІатон лоІами баккхара вьетнамски халкъа новкъостал де лоархІа советски нах хилар.

(ТАСС).

«КОСМОС-110» ПОЛЕТ ТОЛАМЕ ЧАКХЪЯЬККХАЙ

ТАСС ХОАМ

1966 шера 22 феврале Советски Союзе урагІъяхийта хьайбаш тІадолаш хинна «Космос—110» яха Лаьттан искусственни спутник 16 марта космически полет чакх а яьккха, 330 го баьккхачул тІехьагІа шийна йиллача районе толамца лаьтта Іоессай. Из ткъаь шиъ денни буси гаргга йолча хана полете йолаш спутника тІа оттаяьча Іилма аппаратура новкъосталца медико-биологически тохкамий шерра комплекс яьй, лаьттан тІехенна дикка гаьна йолча космически ара йІаьхха ха йоакхаш дийнача организмашта хулаш йолча влиянех йола хьалхе а лаьрхІа даннеш кхаьчай.

Полете спутника ерригга системаш лерттІа белх беш яр; системай ерригача комплексо хьахьекхар йонкхача ланхаленашна радиационни зІанарий а космически средан кхыча факторий а воздейства дозал доацаш йІаьххача хана еча полета хьалашка боккха тешам болаш болх баь хилар.

Спутнико полет ярах хьахиннача медико-биологически информаце лу йІаьххача хана дозал доацаш хиннача хьалашка хьайбай организмай реакцех йоа дика яьшха сведенеш. Полет ярах хьахиннача космически излученеи лаьттан 900 километр кхоачача ланхаленашкарча радиационни тІехкарашеи дийнача организмана еча влиянех йолча данней боккха лоархІам ба.

Лаьтта Іоесса опыт еш хинна хьайбаш — жІалеш — Ветерони Уголеки — дика могаш да. Программага хьежжа хьайбашта тохкам а бергба, уж чІоагІа зуеш а хургда.

«Космос—110» яха спутник йІаьххача хана полет ярах хьахинна боккхача лоархІама Іилма материалаш чІоагІа Іомаергья, космически аре дІахо а тахкара юкъе лоаца доканха дакъа хургда царех.

Хьакхаьчача материалашта обработка еш хьахинна результаташ периодически непа йоазон тІа а Іилма журналаш тІа а арайоахаргья.

СОВЕТСКИ ПОЛИПРОПИЛЕН

Московски мехкдаьтта чакхдоахача заводе вІашагІъелла яьнначай полипропилен еча промышленни установка оборудовани.

Мехкдаьтта чакхдахара хьаю из продукт дукха маьхера гІулакхаш доаххаш а геттара чІоагІа а я. Полипропиленах кийчъе йиш я бІаьш ширпотреба а изделеш, автомобильни тракторни промышленноста эша деталаш. Полипропилен йоаккх советски химикашеи технологашеи вІаштІехьяьккхача технологегІа.

СУРТА ТІА: полипропилен еча установкай юкъара сурт.

В. Нунова сурт.

ТАСС фотохроника.

ХЬУВКЪАМ ЛАКХА ХИЛИЙТАРА

Гурахьа дІадийна кІа хьувкъам лакха болаш хилийтара кхы тІа тайп-тайпара гІулакхаш де лаьрхІад.

Ийс бІаь гектара тІа дийнад Гудермесски района «Дружба» яхача юртбоахама артела къахьегамхоша гурахьа дув кІа. Из хьувкъадара оарцагІбаьнна ба хІанз колхозхой. Бригадираша Джангериева а Темирсултанова а агрономаца Шовхаловца цхьана дерригaча кхашка хьажа а хьежа хьакъоастаньй минеральни удобренешца подкормка е езаш йола участкаш. Удобренеш тессаш йола сеялкаш шоай еца а къаьнача ялат дІадувча сеялкашца подкормка е лаьрхІар цар.

Іурра дениз сарралца боахк цхьоалагІча бригада тракторист Д. Абдулмажидови, колхозхой Б. Мусханови, Хь. Гехаеваи, А. Байсентуроваи гурахьа кІа дІадийнача лаьтта подкормка еш.

Парте XXIII-ча съезда накъа болхаш хІанзлехьа 100 гектара подкормка яь баьннаб уж.

Дика лел уж балхаш шоллагІча бригаде а. 129 гектара тІа подкормка яь баьннаб кхаш леладераш. ХІара гектара 100—110 килограмм аммиачни селитр тессай. Эффект дикагІа хилийтара харшаш а даьха тессай цар минеральни удобренеш.

ХІанз хиш дехкараш хий дилла болабеннаб.

Укх шера эгтара хьалха ергья цу колхозе гурахьа дийнача кІина химически прополка.

В. КОЛАШНИКОВ,
агроном.

Республика кхашка

Кхашкара балхаш соахкарчул хьалхагІа дІадоладир юрташкарча механизатораша кердача пятилетка хьалхарча шера.

ХІанз дуккхача боахамашка дІаювш латт бІаьстан юхье юв культураш меттел, гидуаргаш, баьца дaараш, коартолаш.

15 март кхаччалца республика колхозашкеи совхозашкеи бІаьстан юхье дІайийна культураш 25 эзар гектар я, царех ялаташи ялата бобови культураши 13 эзар гаргга гектари шерра-шера дІаюв баьцаш 10 эзар гектари я. БІаьстан юхье юв культураш эгтара дукхагІа дІайийнай Грозненски района боахамашка — 5,7 эзар гектар, Наурски — 2,7 эзар, Сунженски—4 эзар гаргга, Урус-Мартана 2,2 эзар гектар.

Хьувкъам лакхбар духьа лоаттабеча къовсаме юрташкарча къахьегамхошта эгтара лоархІамегІа да бІаьсти юв культураш дикагІа йолча агротехнически ханашка дІаер. Цу гІулакха хІара боахаме бизза мухь тІаболаш болх байта беза машинно-тракторни паркага.

Цу цхьан ханна кІеззига тІехьагІа ювш йола культураш—шекара свеклаи хьажкІаши дІае лаьтташ кийчдеш латт, кхашка тІоадал соцаеш хий дехк, болх дІаболабеннаб сомий бешамашка.

Юрташкарча къахьегамхошта юкъе тІа-тІа шерагІа яржаш латт парте XXIII-ча съезда баха боаггІача тайпара накъабахар духьа лаьца социалистически яхь. Хьувкъам лакхбар духьа лоаттабу къовсам дІаболабеннаб.

ШИ БУТТ ХЬАЛХА

Пятилетка хьалхарча шера план ханал хьалха кхоачашъяра «Сунжанефта» мехкдаьттахоша дІадоладаь гІулакх дог раьза хинна хьал а лаьца тІагІертта къахьегаш хьайоагІа «Малгобекнефта» НПУ № 1 йолча кІоарга бурув деттача контора коллектив.

Керда шу дика дІадоладаьд мастера Хантемиров Галимжан Шакировича кулгалдеча бригадо. Цар бурув детта № 864 буровой проектах 4400 метр бурув тоха дезаш я. ХІаьта цхьоалагІча марта теха бурув 3826 метр я. Къаьстта дика къахьийгад бригадо февраль бетта. Планах 130 метр бурув тоха дезача, 239 метр бурув техад цу барт тайнача коллективо.

Эгтара хьалха бурув тоха уж дІаболалуча хана царна хьалхашка лаьтта декхар дар лохерча мелови тІоанашта бурув тоха аьнна. Цхьабакъда, бурув деттача контора кулгалхоша опыта лаьрхІа юрски отложенешка бурув тоха чІоагІдаьд. Шоашта хьалхашка латта декхар дика кхета а деш цар къахьегарах денна совдувл доаха толамаш.

ЧІогагІа теркам тІабохийт Галимжан Шакировича ший бригаде болх берий говзал лакхъяраи цар кхетамца болх бараи. Нов. Хантемиров болх беш вола ткъо шу совгІа ха я. Ший болх дика бовзаш, нахаца Іымерза, общественни вахаре дика дакъа лоацаш хьавоагІа из. Цудухьа дукха веза бурув деттарашта шоай йоккха опыт йола мастер.

Дика терко ю бурув деттараша бурув деттача эшача материалашта кхом бараи керда торонаш гучаяхараи.

Пайда ийца яьнна гематит чакхйоаккхаш йола регенерационни установка оттаяьй буровой. Из оттаяр бахьан долаш, шу доладелча денз 120 тонн утяжелитель кхое вІаштІехьдаьлар бригада.

ХІаьта, хІара дийнахь - бус езача материалий учет еш журнал да бригаде. Бурув тохарга дІабода мах лохбара лоаттабеча къовсаме дика гІулакх да из. ДІабахача шин бетта цхьа метр бурув тохарга дІабода мах лохбарах пар пачхаьалкхенна кходаь ахча 30 эзар сом да.

Иштта дика къахьегарах бригада графикал ши бутт хьалха яьннай. Из толам боаккхаш, новкъосташта хьокхам телаш къахьийгад бурув деттараша ии. Никоненко, Алексеева, бурув деттачун гІончa нов. Попохадзе, кхы бараша.

Шоай темпаш кхы лох ца йолийташ хьинаре къахьегаш я из коллектив укх бетта а. Март бетта баьча балхо хьахьокх, уж графикал хьалха баьнналга.

Парте XXIII-ча съезда сийленца накъа бахара бурув деттараша лерхІ съезд хьаеллача денга йизза лохера мел гучаяккха.

М. ЧАХНИЕВ.

Дош чІоагІа да

Дукха ха йисаяц парте XXIII съезд хьаелла ди тІаккхача. Из ди гарга ме кхоач шоай къахьегама толамаш совдоахаш ба партийни съезда накъа бахара яхь йоаржаяь инициатораш — крекинг завода технологаш. Завода йоккхача коллектива юкъе хІанзлехьа гучаюал кварталь план кхоачашъяь установкаш. Царех я № 5 йола установка коммунистически къахьегама коллектив. Цу установка технологаша ханал 19 ди хьалха 12 марта рапорт деннад валови продукци арахецара квартальни план кхоачашъярах. Иштта дика да кхыдола хьокхамаш а. Электроэнерги, Іы, катализатор дІаахийтар нормал чухнахьа да. Ший новкъосташта хьокхам лу болх беш ва Социалистически Къахьегама Турпал, партийни съезда делегат, воккхагІа вола оператор Клепов Андрей Сергеевич. Из кхыча бесса хила доагІаш а дац. Йоккха опыт йола технолог новкъост Бурлаков керте латтача цу установке къаьстта дика къахьег боккхагІа бола оператораш В. Б. Удалов, В. Долгова керте латтача сменаша. Шоашта йола план 105—110 процент кхоачашъю цар.

Халкъа боахам дегІабоалабара пхе шера планах йолча КПСС XXIII съезда Директиваша кхы а бехктокхамера декхараш хьалхашка оттаду тхона, — йоах Н. Бурлакова. Арахеца мехкдаьтта продуктай дикал совъяккхара, шера план ханал хьалха кхоачашъяра яхье баьннаб тха технологаш. Шеко яц тха коллективо ший дош кхоачашдергхилярах.

К. ЮСУПОВ.

Цхьан совхозера хоамаш

Хиш дехка лаьтташ шерду

Хий дехкача лаьттан хІара гектарах бизза пайда ийцар Грозненски шурий совхозо дІадахача шера. Боккха хьувкъам чубера укхаза цу участкаш тІара. 115 гектарах хІаране тІара 400 центнер силос яьккхар совхоза шоллагІча отделене М. Сулейманова кулгалдеча механизированни звенос, хІара гектара тІара 264 центнер шекара свекла кхейир. Планал дукхагІа чубера сом, баьца дaараш, комсаш.

Укх шерарча хьувкъама ларл йоллаш ба совхоза кхаш леладераш хІанз.

Цар керттердар лерхІ лаьттах тІоадал чуйолийташ хий дуллилга. Хий дехкаш 802 гектар я совхозе. БІаьстан юхье дув ялаташ дІаделе цу дерригача лаьтта хий дилла декхар тІаийцад цар. ХІанзле 600 гектара тІа хий дилла даьннад укхаза. Совленна къахьега ца дезаш нохарца даьккхача харша чу гІолла дехк укхаза хий. Цига къахьегаш дийша баьнна опыт йола поливальщикаш ба. Хий дуллача къаьстта дика къахьег трактористаша Ш. Арцинаева, Т. Асхабова, поливальщикаша М. Кочиева, Н. Калиева, А. Закирова, И. Устиненкос. Дийнахьа нормах 0,8 гектара тІа дилла дезача цхьан а кхы совгІа а гектара тІа хий дулл цар. ХІара дийнахьа 25 гектара тІа хий дулл совхозе.

Боккха теркам тІабохийт совхоза специалисташа хий дехка лаьтташ шердара.

Пятилетка хьалхарча шин шера хий дехка лаьтташ 1,5 эзар гектарага дІахоачаде лерхІ укхаза. Цу гІулакха кхоъ насосни установка ийцай. Хьалха хий ца дийхкача 150 гектара тІа хий дилла торо хулийтаргья цу установкаша.

ХІанз шиъ насосни установка вІашагІъеллай, царна гІулакх деш ба йоккха опыт йола механизатораш. М. Шаелаеви А. Натаеви.

Лоацача хана цу насосни установкашца 30 гектара тІа хий диллад.

КПСС XXIII съезд хьаелла ди хьагІакхоачаш дерригача хий дехкача лаьтташ тІа хий а дилла, хІанзалца хий ца дийхкача кхы а 150 гектара тІа хий дилла лаьрхІад совхоза поливальщикаша.

— Из да съезда оаха кийчду доккха къахьегама совгІат, — йоах совхоза мелиоратораша.

А. ПЕНЬКОВ.

Гурахьа дІадийнача ялатийна минеральни подкормка яр боккхача лоархІаме долга кхетадеш шоай болх дика вІаштІехьбаьккхаб юртбоахама авиатораша. ХІанз командир В. В. Гавриленко вола экипаж Грозненски района № 15 йолча совхозо гурахьа дІадийнача ялатийна аммиачни селитра тоссаш я. ХІанзлехьа а 6700 гектара тІа (хІара гектара 100 килограмм а йолаш) аммиачни селитра тесса баьннаб летчикаш.

Болх геттара дика вІаштІехьбаьккхаб. Масала 12 саго 12—15 минута самолета тІа удобрени хьалтІайотташ бе беза болх автопогрузчикаца цхьан саго 3—4 минута бу. Цул совгІа, удобренеш туковой сеялкашца тохаш хилча цхьан гектарага 3, соми 48 кепиги дода, дийнахьа 50 гектара тІа мара тоха а лац сеялкаца, хІаьта самолетаца 2 соми 90 кепиги мара дІа а додац, дийнахьа 3 баь гектарал совгІача лаьтта дІатесса а йоал.

Парте съезда шоашнара къахьегама совгІаташ кийчдеш ба юртбоахама Грозненски авиатораш. № 15 йолча совхоза 7 эзар гектар совгІа долча кхашта минеральни подкормка а яь кхыча боахамашта гІулакх де а лерхІ цар. Балха задани массаза а тІехкхоачашъю летчикаша.

Сурта тІа: (аьрдехьара аьттехьа) авиатехник Лидяйник Н. Д., шоллагІвола пилот Ширин В. И., звеной командир Реунов М. С.

И. Плиева сурт.

ПАРТИЙНИ ВАХАР

Парте Уставо дIадехараш кхоачашдеш...

Гаргахкхоачаш латт дукха езача парте XXIII съезд хьелларгIйола ди. Цу денна дог гIоздаьнна накъадолх тхо, аьшкабетонникаш.

Семилетка шерашка гIишлош хьалъеча юкъе доагтIаш дола дакъа лаьцад тха Главсевкавстроя управлене аьшкабетона конструкцей Грозненски завода коллективо а. Тха аьшкабетон дIаухийт Къилбаседа Кавказе дуккхача хьалъеш латтача гIишлошка. Семилетка ялх бутт хьалха кхоачашйир оаха. Цу гIулакха юкъе кIезига дакъа лаьцадац завода коммунисташа.

Дукха ха йоаццаш хилар коммунисташа Уставо дIадехараш мишта кхоачашду дувцаш йола партийни собрани. Цу дешах доклад йир завода партбюро секретара нов. Жмаева. Дуккхача коммунисташа къамаьл дир цу собране. Уставо дIадехараш дизза кхоачашдар хIара коммуниста сийлен декхар хилар белгалдоахар цар. Коммунист декхарийла ва советски гражданина декхараш кхоачашдарал совгIа, шийна тIехьа нах баргболаш хьокхаме гIулакхаш доахкаш хила а. Балха тIа а цIагIа а хьокхаме хила веза из. Цунгара гу советски наха ший декхар кхоачашдара, чIоагтIа дисциплина йолаш хилара, общественни вахара юкъе хьинаре дакъа лацара образец.

Бокъонца бола партийцаш дагабехача доккхал дулу хьога хьай партийни организацех. Завода коллектива авангард я партийни организаци. Масала, хьаэцаргва ва вай Алексей Антонович Валько. Магнито тIаувзаш санна, наьха дог-уйла тIайода цунна, гарга хет из. Шийла толашагIа кхы воаца газосварщик хиларал совгIа, из доккхалаш ца деза, къаьстта дог цIена саг ва. Цо хьалгIоттаду сага хьинар, инициатива, сагах доалла толашагIдар, кхоане йолаш дар чехкка дайва а дайзий, из хьаллоац.

ЙиьлагIча аьшкабетона цехе лепщик волаш болх бу Григорий Иванович Азизова. Дезал ба цун, ше могаш вац, кIезига дац цо йоакхо е езараш. Бакъда из цIаккха кадаш вац, цунна ха корайбагIа общественни балха юкъе дакъа лаца. ЧIоагIа хьаьнала къахьегаш саг ва из. Из керте латта партгруппа заводе эггара дикагIъярех я.

Балха тIа кхычарна хьокхам телаш къахьег бетонщикаша Петр Филиппович Килочкова, Петр Алексеевич Сопова, арматурщикаша Костоев Махьмада Хьасамбе, сварщица йолча Абазаева Iайше. Уж шоай гIулакх дика довза, общественни балха юкъе хьинаре дакъа лоаца нах ба. ХIаьта тха коллективана юкъе иштта дика нах дукха ба, уж берригаш бийца саг варгвац.

Эггара халагIча хьалашка болх беш йоллашехь шин шера план тIехкхоачашъяьй тха завода коллективо.

Балха тIа керттера дар да партийни организаце коммунисташ цехашка нийса дIахьежабар, царна коллектив кхетае хар, дисциплина йолаш, кхетамца, кхоачамбоацараш ловргдоацаш из нийсача новкъа лестаяр.

КПСС Уставо хIара коммунистагара дIадех коммунизма материально-технически база хьалъяра тIехьа лоаттабеча къовсама юкъе хьинаре дакъа лоацилга. Къахьегамца коммунистически гIулакх долаш хилара хьокхам балар, къахьегама овсарле лакхъяр, деррига кердадар, прогрессивни дар юкъедоаладеча из хьалха латтар.

Производства хьокхаме кулгалхо а организатор а ва № 1 йолча растворно-бетонни цеха начальник коммунист Иван Павлович Евдокимов. Хьалхашка латта декхараш кхоачашдара коллектив кхетамца оарцагIъяккха хов цунна.

Заводе чIоагтIа терко тIаяхийта еза дош да болхлой каст-каста балха хьийбеши дIабувлаши хилар, из бахьан долаш лерттIа болх булац заводага. Заводера балха тIара эггара дукхагIа дIабувл кагирхой а цхьан предприятера вокх предприяте ада Iемараш а. Цкъаза цу наха кхаь беттага кхаччалца а бац заводе болх. Цудухьа кадровой болхлой декхар да къонача болхлошца кхетама болх бар.

«Чечингсельстрой» треста хьалха хиннача ЖБИ яхача завода № 4 йола аьшкабетона цехи механически мастерской шоай коллектив а тIехьа тха заводах хьатехача, алапи кIезига да, аьнна балха тIара дIаваха велар нов. Дубинин. Цунца къамаьл дир мастерской заведующе коммуниста Ильинен партийци бюро секретарен. Ше дIаккхетаваьчул тIехьагIа виса раьза хилар Дубинин. ХIанз из дика болх беш а, хIаьта цехкома председатель а ва.

Сона хетачох бакъахьа хургда хIара коммуниста, инженера, мастера, къаьнача болхлочо къонача болхлошца кхетама болх бича, царна балха гойзал Iомайича, шоай професси езалургйолаш хIама йича, цу тайпара шоашта тIехьа тIайоагIа болхлой тIехье цар кийчйича. Из цар декхар а да.

Даиман хургйола болхлой кадраш хьалкхеяр хIанз бокхача лоархIамера паччахьалкхен гIулакх да. Цхьан предприяте 20—30 шера хадданза болх бергбола бокъонца вола кадрови болхло хьалкхевар доккха гIулакх да.

ХIанз а кIезига хIама ду вай ший завод, ший предприяти бахьан доккхал лара уйла къонача болхлошта чуйоссаяра тIехьа, уж къахьегама традицешта тешаме хилара тIехьа.

ХIанз, вIалла а ца хиннача тайпара парте члена лоархIам а партийни организаце гIулакх бахьан цун бола бехктоккхам а лакхлуча хана, коммунисташ авангарде хила декхарийла ба.

И. ГЕНЕРАЛЕНКО,
КПСС член, заводоуправлене цехкома председатель.

ЮВЦАШ Я
ДИРЕКТИВАЙ ПРОЕКТ

IИЛМАН ЛАРДА ТIА ВIАШТIЕХЬБАККХА КЪАХЬЕГАМ

Кердача пхе шера планах йолча КПСС XXIII съезда Директивай проект берригача мехка ювцаш латтача укх деношка НОТ-а (Iилма ларда тIа къахьегам вIаштIехьбаккхара) хетаьча шоай технически конференце гулбелар Грозне мехкдаьтта чакхдоахараш. Цар доккха творчески къамаьл хилар мехкдаьтта чакхдоахача заводашка къахьегами производствой рузкъа кIезигагIа дIа а ухийташ, дукхагIа результаташ хулийтилга мишта Iалашдергда яхача дешаех лаьца.

Парте Заводской райкомо, «Грознефтехимзаводы» яхача объединене, Нохч-ГIалгIай Iилма-технически пропаганда ЦIено гулъяь из конференци доккха маIан долаш яр. Цун балха юкъе дакъа лоацаш бар 200 хинна ца Iеш бола нах — предприятей, службай кулгалхой, специалисташ, парткомий секретараш, профсоюзни моттигашкарча комитетий председателаш, цехий, участкай начальникаш, технологаш, механикаш, операторащ, Грозненски Iилма-тохкама институтий а филиалий а болхлой, НОТ-а викалаш.

«Грознефтехимзаводы» яхача объединене керттерча инженера нов. Серова шийн доклада тIа дийцар мехкдаьтта чакхдоахачей мехкдаьттахимически заводашка Iилма ларда тIа къахьегам вIаштIехьбаккхара чулоацамах, декхарех, керттерча лостамех лаьца.

— НОТ, — белгалдир докладчика, — из шерра тохкамаш дара ларда тIа оттаьйи къоастамболаш йолча технико-экономически расчетаца бакъъаьи йола пайдане система я.

Берттера уйла сенна тIаьхийта еза НОТ планаш уттаеча хана?

Из уйла эггара хьалхагIа тIаяхийта еза производство дегIаяр юхаувзача, юхатеттача, эггара «готтагIча» моттигашта, продукци арахецилга лакхдара. Цу тайпара йола «готта» моттиг я мехкдаьтта чакхдоахача заводашкара къоастаданза дола дуккха а технически хьакъехьара дешаш, иштта, масала, дуккхача установкай, участкай балха юкъера кхоачамбоацараш.

Болх беча моттиге производствана учет лелаяро, къахьегам вIаштIехьбаккхарой цун нормаш уттаярой, материальни къахьегамен балансаш кIоаргга йовзаро Iалашдергда НОТ-а къоастамболаш йола план, цун экономически эффективность теркая а еш, оттаелга. Уж гIулакхаш кхоачашдаро дIайоахаргья «готта» моттигаш, производствах хьахулаш дар лакхдергда.

Белгалде доагIаш да Iилма ларда тIа къахьегам вIаштIехьбаккхара планаш уттаелга Грознерча мехкдаьтта чакхдоахача заводашка боахккехьа а доладаь хилар. Цу лоархIамерча балха дика терко яьча моттигашка хIаналехьа а йолаш я дика результаташ.

Конференце доакъашхочна чIоагIа уйла тIаяхийта хаийтIар Грозненски мехкдаьтта чакхдоахача завода НОТ лабораторе начальника нов. Балаянца даьча къамаьлага. (ДегIа юкъе лаьца аьлча, из вай республике эггара хьалхара цу тайпара йола лаборатори я). Нов. Балаянца хьахайтар цу заводера бараш Iилма ларда тIа къахьегам вIаштIехьбаккхара планашта пропаганда е а уж уттае а болабенна хилар. Цо кхоачайде лерхIараши цун декхараши дашхара предприяте парткомо дага а лаьца чакхъяьккхай агитаторий семинар, Свердловски машинашъерий опытах лаьца лекцеш а йийшай, докладаш а яьй. Цу лекцешцей докладашцей яьшхай балхий моттигашка НОТ планаш уттаярен кхоачашъярен методика.

Болх мишта бу НОТ лабораторе? Из шийн тайпара тохкамаш ду центр я. Цунна юкъе ба лабораторе начальник, техник-хронометражист, ши механик, из я установкашта ремонт яра планаш уттаю группа. Лабораторе я шера а квартальни а балха планаш. Оборудоване хIара операцегIа беча балха тохкамаш дара карта, болх беш бараша шоаш болх беча хана деш долча гIулакхий тохкамаш дара йола формаш, балхаш кхоачашдерех лаьца а къахьегам вIаштIехьбаккхара тохкамаш дара а формаш оттаьй.

ХIанз планироване группа заводской оборудоване ремонта графикаш, кхоачашдаьча балхий калькуляци а йолаш дола хиланза даргдоаца документаш къоастам а бай оттадеш йоала. Материальни ресурсаши болхлой низи дIаахара тохкам баро гучайоахаргья ремонтникий къахьегама овсарле лакхъяра йола резерваш, къаьст-къаьстача уллашта ремонт ю слесараш пайданагIча тайпара дIа-са уттабе торо хулийтаргья.

КIезига дац парафинови производствера «готта» моттигаши производства резерваши гучаяхара хIанзлехьа даь даьннараш а. Лабораторе болхлоша укхаза дуккха а хронометражни земаш а даьхад, балха ден сурташ а уттадаьд. Цу гIулакхо торо хилийтай шоашта теркам гIабодаш йола выводаш е а кхоачашданза даргдоаца гIулакхаш чакхдаха а. Хьожаргда вай фильтропрессни отделене фу даьд. Укхаза гучадаьккхар прессаш йоассаерий къахьегам овсарле лакха хургйолча тайпара вIаштIехьбаьккха ца хилар, материальни хьакъехьа цунна во стимулировани еш хилар. Уж кхоачамбоацараш дIадахара лабораторе шийн предложенеш кийчъяьй. Болхлой низ дикагIа дIа-са нийсбаро, прессаш йоассаераша кхоачашбаьча балхага хьежжа мах-премеш теларга бахаро торо хилийтар алхха укх шера февраль бетта а сахьата беча балхах хьахулар 15 процент лакхде, 5.829 сом кходе.

Разливочни отделене балха тохкам баро новкъостал дир къахьегамах мах тела система аргаяккха, парафин дIа-са йоттара нормаш нийсъяь вIаштIехьаяха. Цо 10 процент алсамъяьккхар дIа-са юттача парафина дукхал.

Фильтропрессний разливочний отделенешка гIоллара НОТ-а планаш юххера а къоастамбаьлларо торо хулийтаргья чакхдаха белгалдаь гIулакхаш юкъедахьарах хула экономически эффект мел я ха, уж гIулакхаш чакхдахаро предприятена боккха пайда лургба.

Конференце къамаьл даьча крекинг-завода керттерча инженера нов. Болотова дийцар НОТ-а хьакъехьа шийна дагадоахараш.

— Хадданза йола процессаш я дукхагIа йолча мехкдаьтта чакхдоахача предприятешка, — аьлар цо, — къахьегам Iилма ларда тIа вIаштIехьбаккхара планаш уттаеча хана хоадам беш болча лоархIаме хиле дIаотт балха тIарча персонала функцешта нийса доазонаш уттадар, къаьст-къаьстача оборудованега бизза болх байтар, автоматизаце боарам, режим харжар, кхы цхьадола гIулакхаш.

Цо белгалдаьккхар къахьегами производствои вIаштIехьъяккхара гIулакхаш Iилма ларде къоастадара юкъе дуккхача тайпаех бола специалисташ — технологаш, механикаш, прибористаш, лораш, болхлой, оза безаш хилар.

Заводерча типови установкашта текущи ремонт елга тоаде хIана лаьрхIад заводерчар? Из лаьрхIад пробега циклаш кIезига а йолаш болх беш уж йоландаь. Ремонта сайца латтара ханаш кIезигъяр боккхача лоархIаме да крекингисташта, къаьстта а промышленноста доал дара кердача системага боалача хьалашка.

Термически крекинга установкашта ремонт еча хана къахьегам вIаштIехьбаккхара система йовзар духьа заводе вIашагIъеллай инженераш-технологаш, инженераш-механикаш, инженераш-экономисташ, производства новаторащ юкъе бола творчески бригада. Цу бригада къоастам а баь вIаштIехьъяьккхай 33 организационно-технически мероприяти, хIаьта уж заводской НОТ-а совете ювца а йийцай.

Завода специалисташа даьча лоархIамашка диллача, НОТ-а планах белгалдаь гIулакхаш алхха цхьан установке чакхдаьхача шера керте 20-22 эзар сом кходергда. ХIаьта дIалархIал, предприяте итте а установке НОТ-а планаш чакхъяхаро мел пайда лургба производствана.

Ше конференце къамаьл деш нов. Прохорова йийцар Грозненски нефтемаслозаводе НОТ-а планах даьча балхий цхьайола опыт.

— ДIадахача шера, — аьлаь нов. Прохорова, — тха предприяте чакхдаьккхар производственни участкашкей установкашкей къахьегам вIаштIехьбаккхарга хьожилга. Хьожилга чакхдоаккхача хана заводерчар юкъейихьар къахьегами производствои вIаштIехьъяккхар тоадара тIаерзаяь йола 300-нел тIех предложенеш, хIаьта уж юкъеяхьаро 33.900 сома маьха рузкъа кхо а дир. Цхьабакъда, чакхъяьхача предложенеша къестадаьраш алхха юкъ-юкъера дешаш мара дацар, уж вIалла а хьокха а балансар берригa къахьегам цхьоагIа Iилма ларда тIа вIаштIехьбаккхара проблемах.

ХIанз заводе вIашагIъеххай керттера инженер нов. Павлов керте а волаш йола НОТ-а творчески совет, технологически установкашка Iилма ларда тIа къахьегам вIаштIехьбаккхара планаш уттаяра йола творчески бригадаш. ХIаналехьа а къоастаьй № 40 йолча установкера организационно-технически мероприятеш. Теркаме да уж мероприятеш комплексни Iилма лард йолаши шоаш хиларца хьалха уттаеш хиннача оргтехпланел эргашагIа хилар. Иштта, НОТ-а плано белгалду вакуум-фильтрий овсарле лакхъелга, растворителаш кхоелга, болх беш барий къахьегам, производственни помещеней эстетикей культурей дикагIа хулийтилга. Уж мероприятеш юкъеяхьаро № 40 йолча установка овсарле 1,7 процент лакхъергья, 6 эзар сом гаргга кходергда.

Конференце е а йоагIаш критика йир производственно-товарни конторана. Укхаза къахьегам Iилма ларда тIа вIаштIехьбаккхара деш цхьаькха а хIама дац. Из да предприяте кулгалхоша, завода партийни а профсоюзни а организацеша НОТ-а бе боагIа мах беш ца хиларах хьахиннар.

Хоастора хьакъехьа ала цхьаккха а хIама дац Грознерча эггара йоккхагIа йолча предприяте химкомбината хьакъехьа а.

НОТ-а планаш юкъеххахьара хьакъехьа долча партийний профсоюзний организацей декхарех лаьца конференце къамаьл дир парте Заводской райкома секретара нов. Лапинас.

И. БЕЛЯЕВ,
Нохч-ГIалгIай Iилма - технически пропаганда ЦIен директор.

Политически дешара керттера фигура

Партийни дешара система керттера фигура пропагандист ва. Цунгара хьадех теоретически материал тIехдика ховлга, ладувгIашбараш чулоацамах дIакхетабаь ца Iеш, предметах цар кIоаргга безам болийтилга, политически литератураца шоаш болх бергболаш уж Iомабелга.

Иштта я КПСС истори Iомадеча кружока кулгалхо, Грозненски крекинг-завода центральни лабораторе начальника заместитель нов. Карпенко Татьяна Григорьевна. 1949 шера КПСС Грозненски горкомера марксизма-ленинизма университет чакхъяьккхача дена политкружока кулгалдеш я пропагандист. Цу юкъа цо лелаьй политэкономи, марксизма-ленинизма ларда Iомаю кружокаш, семинарски группаш, кийчбаьб итташ къона агитаторш. Цу гIулакха, боккъалдар аьлча, из ше а хила еза дика кхеташ.

Татьяна Григорьевна хан-ханнахьа хул пропагандистий семинарашка, дуккхаза хиннай курсашка. Шийн пропагандистски говзал лакх ме лу, цIенхаштагIей дикагIей кийчлу из занятена.

Татьяна Григорьевнайна хов нанас Iовешшехь пропагандист хинна сага воацилга. Марксистско-ленински теоре знанеши пропагандистски говзали хьаIов шийн кхетам лакхбара тIагIертта къахьегаш хилча. Цо дукха деш, дукха еза музыка, искусство, театр, дика довз вахар, шийн опыт йаьхий ю цо земаш доахаш, событей анализ еш. Цун я шийн доалахьара пропагандиста библиотека. Ханханнахьа яду «Коммунист», «Политически самообразовани», «Iилмей дийи» яха журналаш.

Татьяна Григорьевнас йоккха терко ю конспекташ оттадара, белгалъю эггара лоархIамегIара моттигаш, ладувгIараш ца кхета мега керда дешаш.

Геттара хала ладувгIараш кхетаргболаш теоретически материал ювц. Цудухьа, шийн занятеш дIаяхьара пропагандисто юкъеккувл тайп-тайпара методаш, хIара тема творчески уйла еш Iомаю.

«Марксистско-ленински теори Iомаелга дIадахьа деза вахарца айхха бувзам болаш, хьайицача знанеша къахьегамхошта производстве дика толамаш дахара новкъостал дергдолаш, советски халкъа вахаре коммунистически общественни отношенеши коммунистически морали чIоагIъяра гIо дергдолаш», — йоах КПСС ЦК июньски Пленума решенеш тIа.

Цар тIа маяххара, нов. Карпенко шийн беседашка каст-каста юкъейоалаю моттигера материалаш, шоай предприятей лабораторей вахарцара факташ, теркалду цIенхаштара кхоачамбоацараши гIалаташи хьахулийта бахьанаш.

Занятешка боккхача безамца хьааха баьлар ладувгIараш. Лабораторе бар белгача бахьанех занятех мукъабита йиш йола новкъостий. Цхьабакъда, царна лац кружоканара дIакъаста, даим хьаух уж ладувгIа.

Цхьа хIама дар пропагандист раьза йоацаш: ладувгIараша боккха безам тIабохийтар Iомаеча материала терками бар массадола хIама кхетадеш санна. Цхьабакъда, Iомаеш йола материал йоалгхаш къамаьл де лоархIавацар цхьаккха. Йист ца хулаш багIар, шоай уйлаш нийсен ховен шоашта дIаювца ца хар да; йоахар цар. Зувргдоаццача тайпара собеседованешта юкъеоза гIертар Татьяна Григорьевна ладувгIараш. Новкъосташа шоаш жоп лургдола хаттараш дора, гIалат тоадора, цар зувргдоаццача тайпара нийсача жопа тIаберзабора, цкъаза ше жоп лора леннача хаттара. Темах дола массехк дош къоастадаьчул тIехьагIа цхьабарашта тIадуллар новкъосташта хьалхашка жоп дала кийчлулга. ХIара кердача занятe бIубеннагIей чулоацам дикагIа болаши хулар ювцача темах лаьца ладувгIараша деш дола къамаьлаш. Кружокерча занятей керттера форма собеседовани яр. ЛадувгIараш дикагIа кхета баьлар Iомаеча материалах.

Дукха хIама да пропагандиста шоай заводах дувца. Духхьал укх шера Дай-мехка планал совгIа оннай бIаьш эзараш тоннаш сийрда мехкдаьтта продукташ. Рационализаторски предложенеш юкъейоалаяларах 100 эзар сом ахча кхолаьд. Крекинг-завод я съезда хьалхарча яхьа инициатор. ХIанз а темпаш кхы лаьгIца еш КПСС XXIII-ча съезда кийчо еш я завод.

Заняте темах ювцача материалах ладувгIараш дикагIа кхетаргболаш нов. Карпенко пайда эц эрсий художникий картинай репродукцех. Цу дерригие ладувгIарашта новкъостал ду собеседованешка хьинаре дакъа лаца. Цхьайола занятеш пропагандиста дIахьу краеведчески музее. Лекцеш ешара юкъеоз квалифицированни историкаш. Иштта йир, масала «1905—1907 шерашка Россе хинна революционни болам» яхача темах йола заняти. Нов. Карпенко дика пайда эц практически заданей методах. Нов. Назаровайна цо тIадиллар Грозне хиннача революционни боламе дакъа лаьцарий хьакъехьа мадарра довзилга. Цо дика материал гулйир музее, Ф. И. Самарина «В мятежные годы» яха книжка дийшар, аргIанарча заняте пропагандиста боккхача безамца дийцар гаьннарча, дог тохадолийтача событех, цар доакъашхоех — грозненцех В. И. Ивановах, С. П. Кашириних, кхыбарех. Иштта яь занятеш чIоагIа могаю ладувгIараша.

Политкружоке ю занятеш пропагандиста балха цхьа дакъа мара дац. Нов. Карпенко махулла дукхагIа къамаьл де гIерт шийн ладувгIарашца балха хьалех. Цо царна хьехар ду книжкаца шоаш болх бе мишта Iомабала беза, программни материалаццара эггара хьалха деша дезар малагIа да.

Дег тIара еча цу тайпарча беседаша новкъостал ду пропагандиста шийн ладувгIарашцара бувзамаш чIоагIде. ДоагIар цIенхаштта дIадеха начальник санна лаьрхIа ца Iеш, Татьяна Григорьевна цар лоархI политически декхар Iомадеа шоаех йоакхо ю новкъост а деттагIа а санна.

Татьяна Григорьевна гIерт производственни общественни вахаре а занятешка санна ладувгIарашка хьинаре дакъа лацийта. Цун кружоке ладувгIаш мел яр дика производственника я.

Нов. А. И. Колодяжная лабораторе партоорганизаце секретарь я, нов. Бек-Назарова — цехови комитета председатель, нн. Демьяненкой Гуловей — цехкома членаш, хIаьта нов. Алексеева — «Исследователь» яхача пенгазета редколлеге член; нов. Панченко дукха ха йоашаш КПСС кандидаталла эттай, цо кепа йоазув хьинаре дIадоаржаду.

Берригача ладувгIараша дика могаю шоай пропагандист. Пономарева Софья Мефодиевнас йоах: «Татьяна Григорьевнайгара Iомаелар со марксизма-ленинизма теоретикий произведенеш тIа болх бе, караерзайир марксизма-ленинизма лардаш, сона холу сай сакхетам мел шербеннаб. ХIанз сай маьраца (из хьехархо ва) майра къувса йолалу со тайп-тайпаьча политически темаех къамаьл доладелча».

Нов. Карпенкос бокъонца караерзаяьй хьехача предмета теоретически знанеши партийни пропаганда методаши. ЛархIа а йоагIаш лоархI из завода дикагIа йола пропагандист. Дукха ниа, хьаькъал, знанеш дIалу Татьяна Григорьевнас пропагандиста шийн говзала. Ше беча балхах боккха тоам хул цунна, хIана аьлча цунна гу шийна хьалхашка нах дегIа мишта ух, политически а экономически а знанеш цар кара мишта ерзаю, мел йоакхо еш кхоачашду цар шоай производственни декхараш.

А. ГУМНИЦКАЯ,
Грознерча крекинг-завода политкабинета заведующи.

«Грозпромстроя» № 4 йолча гIишлой-монтажни управлене кхоалагIча участка коллективо хьалдеш латт 95 квартирах латта наха чубаха цIенош.

Декабрь бетта эксплуатаце дIадала деза цIенош ши бутт хьалхагIа йистедаха декхараш тIайийцад участка коллективо. ХIанзлехьа дерригача балхий кхоалагIа дакъа даь йистеяьннай коллектив, хIара бетта заданеш тIехкхоачашъю. Белгалъяьнна дика болх беш я нов. Хаджиева кулгалдеча комплексни бригада коллектив, нов. Сарабаш керте латта плотникий бригада.

Сурта тIа: плотникаш (аьрдехьара аьттехьа) А. И. Сарабаш, С. И. Ханов, Н. Ф. Курдюков, Х. Н. Брезин.

И. Плиева сурт.

ЦIаккха а лергдоаца коммунарий гIулакх

И. ПЕТРОВ, С. СТЕПАНОВ.

«Бехказа яла безам бац са, са езац бехказа ювла... Из бакъ хила дезаш а да, хIана аьлча Коммуно эггара хьалха лийрхIар социальни революци елга дар, хIаьта социальни революци елга — эггара чIоагIагIа са дагалаьттар. Доккхал ду аз Коммуна вIашагIйоллача дакъа лоацаш се хинна хиларах».

ЭгIазалахи къонахчалахи дизза дола уж дешаш суде шийн моастагIашта юхьмараш тIа техар денал долча парижски коммунарка Луиза Мишела.

Общественна социальни хувцамаш дарца бола безам бар Парижски коммуно чурчеи арахьарчеи реакце герзашцарча низашта духьал баьккхар. Мах баь варгвоанаш боккха ба дунен халкъашта юкъера цун лоархIам а: 1917 шерарча Октябрьски социалистически революцел хьалхара сийлахьа хоам хилар цунах.

ВIаь шерага ца кхоаччаш ха яьннай вайна 1871 шера 18 марта фабрикантех, помещикех, биржевикех, кхыча мехкий интервенцех мукъаллар духьа герз кара а ийца къовсам болабара Франце пролетариат тIахьехаш «Даьккъала хийла Коммуна!» яха клич. тIоа сегаш санна, Парижа тIа йийкача хана дена. Из ди дар буржуазе Iаьдал дIадаьккхар а дунен тIа эггара хьалхара болхлой класса правительство дIахьийкаяь хиннар а.

Мишта хьахилар Парижски коммуна?

Германеца лаьттача тIем тIа бокъонца ийша кIалъяхар Франци. Империй дIаяьлар, Iаьдала керте эттар буржуази. Цун «Къаман оборона правительства» тийшача балхах моастагIчоа дIаелар Париж. Из бар 1870 шера 4 сентябре хиннача революце яьха демократически бокъонаш дIайхара а хIаьта цул тIехьагIа монархи юхаоттаяра а баьккха эггара хьалхара гIа. Цхьабакъда, реакционераша лийрхIар кхоачашхиланзар: халкъагара герз Iоаца гIертар юкъахдисар. Оккупантех шоай город лораеш парижски болхлоша духьаллоаттаяь Монмартран Бельвилей йоккхий топаш хIанз французски буржуазена духьалъерзаяь яр.

Пролетариата восстанена кулгалдеш хиннача Къаман гварде Центральни комитето 1871 шера 18 марта кепа теха манифест араяьккхар. Цу тIа йоахар: «Доал ду классаш ийшалгеи цар тийшаболхи бIаргагуш хиннача парижски пролетареша кхетадир, общественни гIулакхашта деш дола доал шоай бе а делла хьал шоаш кIалхардаккха деза сахьат юашта хьатIаэтталга...».

ХIаьта цул тIехьагIа итт ди даьннача гIолла, 28 марта, ратуша хьалхашкарча майдан тIа шоай лоIамагIа голосовани а еш Парижски коммуна хержар.

Из Iуйре укх тайпара язйора Луиза Мишела: «Майдан тIара нах гIозбаьнна бар. Форд санна латта нах, топаш, кхай тIара кIи канаш санна, айхха вIашкатоIадаь, гебагIаш. ТIатIа лаккхлуш латтар гебагIай форд... Хьалйиза а белгтала тIадаьнна латта кIа тардолийташ а яр майда. Чуэцар мишта хурд-хьогI!... Долла хIама а сийлахь-доккха дар Коммуна цу прологе. Къамаьлаш дацар, цхьа цIогIа мара: «Даьккъала хийла Коммуна!»

Кулгалдеш бола низ санна этта ца Iеш, законаш арадоахаши законаш кхоачашдеши бола низ а санна хьалъэттар Коммуна. Эггара хьалхарча шийн декретаца буржуазни эскар дIа а даьккха, цун когаметта цо оттайир Къаман гварди — герз карарча халкъа организаци. Iаьдал хьаьаьккхадар буржуазни полицена бера а. ХIанз халкъа хьалхашка бехктоккхаме йола, цун хьаштий га доаха оргаи а хинна дIаэттай полици. ПаргIатта еча голосованеца хоржар лакхерча гIулакхаш тIара нах, судахой. Сердалон наькъаш хьехилга оттадир пиолашка, киназа паччахьалкхечах дIакъоастадир, киназа доалахьара хIамаш дIаяьхар.

Исторе чухь эггара хьалха Коммуну йохайир халкъ тоIадаь доалладеши цун чотах лелаеши хинна къаьнара, паразитически полицейско-бюрократически аппарат. Заводашта ду доал болхлошка дIадалара план оттайир цо, гIодаш дIадаьхар, ахархой дешах программа оттайир.

Из деррига а Iалаьмате доккхача хьинарца чакхдоахаш дар, дуккха нах чулоацаш йола болхлой цхьа парти йоаццашехьа а. Коммунарех цхьанне — Серрайе — шийн сесагага яздора цу деношка: «...эггара тамаш йолашагIа дола хIама да, шоай декхараш массане а шоай массазара гIулкх долаш санна кхоачашдеш хилар».

Парижски коммуна 95 шу дизарга

Цхьабакъда, событеш дегIаахара кхерам дукха ха ялалехьа бокъонца кхета а бай, революцеца къовсам лоаттабара низаш Iоадеш яр буржуази. Низаш совдоахаш дар Тьера версальски эскар, кхы чIоагIагIа тоаяла лерхIаш Коммуна а яцар. ХьалхагIа ше даьча дуккхача гIулакхашта нийсса из доархIаянзар революце духьа Французски банкерча рузкъаех пайда эца, хIаьта иштта хьалхарча деношке а дейз Версала тIайолаяланзар из цига гулбенна реакционераш хIалакбар духьа. Иштта ийшачул тIехьагIа юха чIоагIденначей тIем тIа плен боалабаьрий чотах доккха хинначей версальски эскарга торо хилар революционни Парижа хьалхагIа атака йолае. Шоашта дуккхача маьха йола ха карара ялийтар коммунараша.

1871 шера Франце хиннача революцена керте латтар массе тайпа реакцеца лоаттабаьча диктатура аьшка революционни къовсама нийса никъ чакхбоаккхаш хинна низаш. Уж дар, дуккха нах чулоаца болхлой цхьа парти йоаццашехьа а, революционни Iаьдал леладаьраш. Цхьабакъда, из леладора алхха гIалатера теорeш юстара а кхувсаш йодача болхлой класса революционни инстинкт бахьан долаш.

Из долла хIама дар цунна балийна даьннар а. Шоашта чура синош дIадаххалца йолча хана денал долаши майрен версальцашта духьал лаьттар Коммуна членаши эзараш турпалера парижски болхлойи. 2-ча мае дена цIий мехкадеш бола баррикадни къовсам болабелар. Цига дакъа лаьцар городе мел бахача наха: маIача наха, кхалнаха, боккхийча наха, бераша. Тьера бIунаша цхьаккха къоаста ца веши суд ца еши топаш еттар итташ эзараш болча наха.

ЦIий мехкадеш биззача бетта тIом лоаттабаьчул тIехьагIа Коммуна ежар. Коммуна йолаш 72 ди даккхар — пролетариата карагIдаьнна сийлахь-доккха гIулакх.

Парижски коммунах 1908 шера В. И. Ленина яздаьд: «Къаьнача Iаьдала духьала гIертача пролетариато шийна тIайийцад ши декхар — дерригача халкъа юкъарей классови: летача Германена Франци кIалхаръяккхари социалистически наькъаца болхлой капитализмах мукъабахари. Уж ши декхар вIашагIкхетарах йоалл Коммуна эггара дикагIа йола белгало».

Коммуно, цу ханарча цхьанне язаьчча тайпара, лерга нIана боаттIабе санна хIама техар буржуазе батах, цун юхьмараш лотаяь кхоккхайолийташ. Кхетадеш да, шоай класса юхьмараш тIара из сек дIадаккхара буржуазни тохкамхоша, цун публицисташей историкашей наьхати шаькъей кходеш ца хилар. Цхьабакъда, зехьа хьегаш къа да цар дар.

Коммуна эшара бахьанаш доашхаш, Ленина яьхад, коталонца социальни революци чакхъяьккхара кIезигагIа дале а хила дезаш ши гIулакх да: производительни низаш чIоаггIа дегIадаьхка хулгей пролетариат кийчъенна хулгеи. Цхьабакъда, уж шаккхе а гIулакх 1871 шера доацаш дар. Франце яцар чIоагIъенна, бIарчча цхьа марксистски парти. Цул совгIа, Парижски коммуна йожара лоархIамегIарча бахьанех цаI дар цо ахархой шийгахьа ца бахар.

Коммуна ийшача шоллагIча дийннахье а яздаьд К. Маркса исторически дешаш, шийн бокъонаш бахьан долаш пролетариато лоаттабу къовсам «юха лота а лургба, тIа-тIа чIоагIагIа михьарбаланза а Iергбац, хIаьта цхьаккха а шеко хила йиш яц юххера а кот малагIа варгва яхача деша: наха хьийга къа дуаш бола кIеззига мара боацараш баргба е дуккха а дукхагIа бола къахьегамхой баргба», аьнна. Хано бакъдир хургдар гуш аьнна уж тIех хьаькъалера дешаш.

Деткъе пхийтта шу даьннад цу хана дендз. Цу юкъа социализма байракхашта кIал эттаб миллионаш а миллионаш а бола къахьегамхой. Ах бIаь шу а эшанзар Коммуно дIадоладаь гIулакх дIахо а хьош, эрсий пролетариато сийлахь-йоккха котало яккхара.

18 марта ди Парижски коммуна ди а лоархIаш вай мехка а дерригача социалистически мехкашка а хIара шера белгалдоахаш да.

(1966 шера февраль бетта арадаьннача № 4 йолча «Агитатор» яхача КПСС ЦК журнала тIара).

ЛЕНИНГРАД. КПСС XXIII съезда дика совгӀат кийчдаьд «Веретено» яхача фабрика текстильщикаша. Даьхен оборудованеца даьча объемни аьхинга юххьанцара итташ килограммаш яьхай. Кердача цехе оттаьй хӀанварча ханара лакха овсарле йола прядильни, ровничи, ленточни, кхыйола машинаш. Уж машинаш кийчъяьй текстильни машинаш еча пензенски, ташкентски, костромски, орловски заводашка.

Белгалдаь да производство дӀахо а шеръелга. Ер шу чакхдоалаш 5-зза алсамдаргда объемни аьхинг хьаделга.

СУРТА ТӀА: текстильни машинаш еча Ташкентски заводо яьча ровничи машина хьалхашка латт болхло Анна Кривец.

П. Федотова сурт.

ТАСС фотохроника.

Хиво хьувкъам лакхбу

Шелковской района Кирова цӀерахча колхозе хий дехка лаьтташ 2247 гектар да. Хий дехкача участкашта хий лоаттаду 132 гидротехнически гӀирсо, массаза а хий ухача 70 километр йӀаьхача сето.

Артела ахархой соахка цӀаькха а тийшар хий дехкилга юртбоахама культурай хьувкъам лакхбара чӀоагӀа пайдана хиларах. Ялаташ дӀаделехьа а уж тӀадаьнначул тӀехьагӀа а хий дийхкача кхашкара ялат шозза — кхозза дукхагӀа даьккхад хий ца дийхкача лаьтташкара даьккхачул. Нагахьа санна юкъера лаьрхӀача ерригача колхозе даьккха кӀа 20 центнер мара деце, цхьаццайолча участкашка хӀара гектара тӀара 40—42 центнер даьккхад из.

Колхоза лаьтта леладераша хиш дехкача лаьтташка дӀадийнад 746 гектара тӀа кӀаи 222 гектара тӀа мукхи. Цу культураех дукхагӀа яраш тӀайолча кхашка лаьттанца тӀоадал социеш дуллаш дола хий диллад, хӀаьта хӀанз дика дегӀайоагӀаш а латт. Дукха лаьтташ дӀалоацаргда бӀаьстан юхье ювча культураша. Алхха цхьа хьажкӀаш 662 гектара тӀа хургья, харбазаш — 57 гектара тӀа, баьца дaараш — 50 гектара тӀа.

Хьувкъам лакхбара чӀоагӀа йоакхо еш ба артела къахьегамхой. Дерригаш а хӀана дац аьнна долча ялаташта минеральни подкормкаш яьй. Екхан йолаш денача хӀара денах пайда ийцаб хий уха керттера сангараш цӀенъеши гидротехнически гӀирсашта ремонт еши. Цу балха тӀа доккха новкъостал даьд Шелковской хин боахама управлене коллективо.

4200 кубометр лаьтта оахкаш балхаш де лаьрхӀадар экскаваторащеи бульдозеращеи, хӀаьта бокъонца чакхдаьха балхаш 7000 кубометр гаргга да. Колд чуйижа а чу йоархӀ яьнна а дола хий уха кагий ораш кулгаца цӀендеш 1000 кубометр лаьтта хьалтасса дезар, хӀаьта хьалтессар 2,3-зза дукхагӀа да.

Хий доагӀаргдолаш йола сангараш массанечул а дикагӀа цӀенъяьй кхоалагӀча комплексни бригада кхаш леладераша. Царна доагӀача даькъа кхаьчар хала болх бар. Цар боахама чухьара 10 километр йӀаьха сангараш цӀенъяьй, 2200 кубометр чура лаьтта хьал а тоссаш.

Цу балха тӀа доккха дакъа лаьцар Цаболов Гаврила кулгалдеча хий дехкарий звенос. Балха тӀа хьоькхам тел звено членаша Ибрагимов Махьмада, Рубаев Сергея, кхычар. Цар хӀара денна кхоачашйора шоай балха нормаш.

Хий дехка сангараш цӀенъяра болх дика чакхбаьккхаб шоллагӀча комплексни бригадо. Маньшин Василе кулгалдеш йолча 19 сагах латтача хий дехкарий звеной кулгашца дукха балхаш даьд хий доагӀаргдола сангараш кийчъеш.

БӀаьсти культураш дӀаюргйолча участкаш тӀа ханна хий уха харшаш доахаш ба хӀанз колхоза механизатораш. «Беларусь» яхача трактораца хий ухаргдола сангараш йоахаш ва Чечуков Михаил. 100 гектар йолча шин участка тӀа ханна хий ухийтаргдола харшаш а даьха, хӀанз хийнца хий дуллаш латт цхьоалагӀча комплексни бригаде.

С. АНДРЕЕВ.

ШЕКАРА СВЕКЛА ДИКА ХЬУВКЪАЯР

Республика свекла лелаераштa белгалдоалаш хилар дӀадаха шу. Цу шера духхьашха кхоачашйир паччахьалкхенга шекара свекла йохкара план. Къахьегама толамаш дахарах свекла плантацей дуккхача къахьегамхошта Советски Союза орденаши медалаши еннай. Царна юкъе д толамагӀча звеньевойна Муслиева Тамарена Социалистически Къахьегама Турпала цӀи еннай. ХӀаьта, юххера а, РСФСР автономни республикай, краяй, областий свекла лелаераштa юкъе 1965 шера яьржача социалистически яхьа итогех РСФСР Министрий Совето вай республика свекла лелаерий дика болх белгал а баь, 5 эзар сом ахчан преми еннай. Цу гӀулакхаша а хьахьокх республике свекла лелаяр дӀахо чӀоагӀа дегӀадоаладара дика хьалаш хилар.

Цхьабакъда, кердача пятилетка хьалхарча шера кхы а доккхагӀа дола декхараш латт республика свекла лелаерашта хьалхашка: дӀасвекла дахача шераца нийсдича юкъера лаьрхӀа гектара тӀара боала хьувкъам 42 центнери свеклах доала шекар 3 проценти лакхде дезаш да. Нагахьа санна из вай Ӏалашдойя, хӀара гектара тӀара яргья 17 процентал тӀех шекар доаллаш йола 182 центнер свекла. Цо вай свеклаш лелаеча боахамашка а шекар доаккхача заводага а торо хулийтаргья тӀабоагӀа пайда лакхбе. Цу тайпара дола хьокхамаш дахара баьцовтӀаш йизза Ӏалашъе еза царна эшача кхачанца, хица, кхыча хьалашца, царна дика Ӏунал делга, уж ший ханнахьа чуэцилга а паччахьалкхенга дӀалулга а Ӏалашдана даргдац.

Цунца цхьана теркалде дезаш да укх шера шекара свекла дӀаюргйола лаьтташ соахкарчул дукхагӀа ца хилар ал совгӀа, кӀезиг-дукха кӀезиглуш а хилар. Из ерригa чуэцача свекла дукхала Ӏаткъа йиш я, нагахьа санна вай свекла лелаераша планах лаьрххӀача тайпара свекла хьувкъа ца йойя.

Фа де деза шекара свекла лелаяра хьакъехьа пятилетка хьалхарча шера тӀаийца социалистически декхараш кхоачашдара?

Дерригача боахамашка свекла хӀае кӀоарга язбь аьхай, цхьабакъда, цунна кӀал удобренеш кӀезига яхийтай. Гурахьа минеральни удобренешца тоадаь лаьтта планах 43 процент гаргга мара дац, хӀаьта кхоцa тоадаьр 6 процент мара дац. Цо цӀенхашттара кхерам хулийт.

Шерра-шера вай республикана паччахьалкхено хьахец шекара свекла дӀаювча хӀара гектара юккъера лаьрхӀача цхьацца тонн кхоачаш минеральни удобренеш. Цхьабакъда, вай свекла лелаераша цу удобренеех ахаш а дӀаахийтац. Иштта, 1965 шера фабрични свекла дӀайийнача лаьтта юккъера лаьрхӀача хӀара гектара 4,7 центнер кхоачаш мара тайсаяц минеральни удобренеш, хӀаьта кхо 15—20 тонн йилла езача 6,3 тонн мара а йиллаяцар. Цу тӀа а царех керттерча оахама кӀал ахийтараш геттара кӀезига яр, хӀаьта цу гӀулакхо хьаяла еза свекла кӀезиг а йир.

Вай республика хьалашка удобренеех эгтара дикагӀа беркат доал керттерча оахама кӀал минеральни удобреней 6—7 центнери кхо 15—20 тонни ухийташ хилча.

Цудухьа хӀанз, из дийза дисар дӀакхоачашдар духьа, свекла лелераша минеральни удобреней цхьа дакъа бӀаьстан юххье лаьтта кӀал дахийта деза, фу дӀадувча хана цунца а тоханза яргъяц уж, хӀаьта дӀахо баьцовгӀашта эш-эшача хана а етта еза.

ТӀунал махулла дукхагӀа чуэцаяр духьа а тӀаювла оасара баьцаш дӀаяхар духьа а бӀаьстан юххьеи свекла дӀаелехьа хьалххагӀеи эша балхаш а даь, кийчце деза из дӀаюв лаьтта.

Геттара боккхача лоархӀаме да дӀадувча шекара свекла фун боарам нийса хилар. ТӀеххьарча шерашка, дар бахьан а доацаш, дӀадувча фун боарам лоха болаш хьаденад гӀулакх, из кхоачамболлаш листа тӀадаргдолча боараме дӀадувлга могадешшехь а. Вай республика свекла ювча боахамий хьалашка шекара свекла хьалгий листал уж нийлхдаьчул тӀехьагӀа гектара тӀа 85—95 эзар хьалг хургдолаш, хӀаьта чуэцаха тӀакхоачаш 75—85 эзарнел кӀезигагӀа овла хургбоацаш нийсъе еза свекла листал-нийлхал.

Республика свекла ювча районашка дӀаюв шекара свекла кхоачамбалла листа хинна ца хилар — цу культура хьувкъамаш лоха хилара долча керттерча бахьанех цаӀ дар. Соахка бӀаьсти вайцига дӀайийнача шекара свекла эшшача тайпара листа тӀаялара аьттув боацаш хилар хаоттам. Из хургдац ала дац укх шера а.

Цунца цхьана белгалде дезаш да дерригача республика свекла ювча боахамашка шекара свекла нийлха хилара керттера бахьанаш бӀаьсти лаьтта кийчдара а дӀаера а агротехника телхаяь хилар, кхаш чӀоагӀа оасара баьццаша бӀехдаь хилар, зуламаш деча хӀамашцеи лазаращцеи кхоачамболлаш къовсам лоаттабаь ца хилар долга.

Укх тайпара могаду 1 гектара тӀа дӀадувча шекара свекла фун боарамаш: дукха зӀиргаш дар — 25 килограммагара 30 килограммата кхаччалца, цхьа зӀирг дараш — 15 килограммагара 18—20 килограммага кхаччалца. Свекла дӀайийнача дерригача кхашка из тӀаялалехьа а тӀаьнначул тӀехьагӀа а маккаш доахилга могаду, тӀаккха шаровка эшаш яц. Вайцигарча хьалашка шерра чакхдаха деза эшшача тайпара дӀатедара схема а йолаш, механизированни букетировка елга, хӀаьта свекла эшшача тайпара листал долаш хилийтар духьа букеташ кулгашца цхьалхаяха а еза.

Шерра-шера зуламаш деча хӀамашеи лазарашеи 20 процентага дӀакхоачаш зенаш ду шекара свекла хьувкъама. ХӀанз шекара свеклана къаьстта а доккха зе ду овлашкарча нӀано (тля). Из кхераме зуламхо 10 сантиметр хинна ца Ӏеш кӀоарга лаьттах боалл, хӀаьта цунца лоаттабеш цхьаккхе тайпара химически къовсам а бац. Вай республика ерригача районашка из свекла нӀана болга гучадаьннад. Эггара дукхагӀа ба из Шаьла районе. Ка а йоалаш овлан нӀанаца къовсам лоаттабара хиланза даргдоацар да хьалхагӀа свекла хинначa лаьтта из юка дӀа ца ювлга.

Къилбаседа Кавказа шекара промышленноста даьча лоархӀамашка диллача, вай республике соахка шекара свекла чуэцача хана хӀара гектара тӀара юкъера лаврхӀача 112 центнер йоаьй из. Цунца цхьана белгалдаккха дезаш да хьаьккхачул тӀехьагӀа кхай тӀа уллийташ 10 ди даьккхача шекара свекла дозай 26 процент эшалуш хилар. ХӀаьта вай свекла хьаьккхачул тӀехьагӀа кӀираш а доахаш кхашка ма иллайий, из шекар доаккхача заводо ший болх сецаш хиларах дӀа ца ийеш хилар бахьан долаш. Цудухьа дар-кх августа тӀеххьарча деношкара денз декабрага кхаччалца — дерригa а 90 дийнахьа — шекара свекла хьайоахаши дӀателаши вай хьувзар, хӀаьта Наьсарера совхозаш-м декабрь бетта а тӀехьа свекла дӀателаш хилар.

Свекла хьайоаккхилгеи дӀалулгеи лар тӀа лаккхара, цун хьувкъам а цунах доалла шекар а дукхагӀа хилийтар духьа, из йовш хиларца къовсам лоаттабар духьа из хьайоаккхилгеи кийчъелгеи лоаццача ханашка — цхьан беттеи ах беттеи — 5 сентябрагара денз 20 октябрага кхаччалца йолча юкъагӀа чакхдаккха деза. Цо торо хулийтаргья свекла тӀайола кхаш ший ханнахьа мукъа а далийта, дикагӀча ханашка зябь аха. Цу гӀулакха хьалда йола чӀоагӀа порядок оттае еза берригача свекла чуэцара балха, свекла чуэцара ахпоточни метод шерра юкъе а хьош. Свекла хьаяккха йолаялалехьа шекар доаккхача заводо юкъарчал доаццаш хӀара колхозацеи совхозацеи договораш дӀе деза бедал лоаттаяра.

Дуккхаза а нийсденнад тараза долала тӀера доаккхар дукхагӀа хилийтар духьа шекар доаккхача завода дӀайию свекла боккъала а йолаш йолчул бӀехагӀа лерхӀаш хилар. Из дош геттара боккхача лоархӀаме да свекла лелаяра экономикана, хӀаьта цу культура лу пайда дукхача даькъе из нийса къоастадарах тийша а ба. Цу балха шиш боллаш бола тӀахьожам оттабанза баргбац.

Дахача шера шекара свекла кхеяра итогаш яраи 1966 шера из кхеяра декхараш белгалдаран лаьрхӀа Нохч-ГӀалгӀай шекар доаккхача завода болхлоица цхьана йола свекла лелаерий совещани хургья укх шера 19 марте. Цига опыт юкъаерзаергья, хьувкъам лакхбара наькъаца шекара свекла дукхагӀа чуэцара дешай хьакъехьа вӀаши дагабуврга.

ХӀанз республика шекара свекла лелаеча колхозашкеи совхозашкеи чуйинна кийчо еш боахк из дӀаювлга дика вӀаштӀехьа а долаш чакхдаккхар духьа; кхашка дӀаувзаш латт органически удобренеш, боахамашка эшаргдола фу дена даьннад, минеральни удобренеш, ядохимикаташ, гербицидаш кхихьа а кхихьай, кхухьаш а латт, боахамашта чура хий дехка система цӀенъеш боахк, свекла лелаераш курсашка кийчбара гӀулакхаш деш латт, шекара свекла кхеяра технологически карташ вӀаштӀехьдаьхад, свекла лелаяра йола техника кийчъяьй, дуккха а кхыдола организационно-боахама гӀулакхаш да вӀаштӀехьадоахаш.

КПСС XXIII съезда сийна йолча социалистически яхьа юкъе а баха, республика свекла лелаераша шоай дерригa низаш оарцагӀа а даьха къахьег кердача пятилетка хьалхарча шера кхы а доккхагӀа дола хьувкъамаш дахара, дӀахо а къахьегама толамаш дахарца воай Даьхе гӀадйигара.

Х. АРСАНУКАЕВ.

СПЕЦИАЛИСТА ХЬЕХАМАШ

ХА ТУЛИЙТАРГЬЯЦ

ВӀаьстан юхьера балхаш тӀатӀа шерагӀа даржаш латт «40 лет Октября» яхача совхоза кхашка.

Боахаме зяба аьхача лаьтташка хий дилла даьннад, гурахьа дийнача ялаташта подкормка яьй, кхашка удобренеш тайсай, мошача доакъарийна лаьрхӀа 70 гектара тӀа вӀашагӀъзабаь кени горохи ялатийна лаьрхӀа 50 гектара тӀа горохи дӀайийнай. Уж культураш дӀайийнай «40 лет Октября» яхача совхоза йиъе а отделене.

Гурахьа дийнача ялаташта подкормка яьй суперфосфатацеи аммиачни селитрацеи. Минеральни удобренеш ца тоъар бахьан долаш хьаьн ца деш диса лаьтташ химически оасар деча хана хьаьндерга — гербицидаца цхьана тохаргья минеральни удобренеш.

ХӀанз коартолаш дӀае а болабеннаб совхоза механизатораш. Цу боахама йиъа а отделене уж дӀае лаьрхӀад 40 гектара тӀа. 9 март хьатӀакхачалехьа 10 гектара тӀа дӀайийна яьннай коартолаш кхоалагӀча отделене. Укх цхьан-шин дийнахьа, коартолаш дӀаюв машинаш хьакхьачача, из культура дӀае йолалургья вож юхейиса отделенеш а.

Аьттув бола агротехнически ханаш хьатӀаоттарца дӀаюргья совхозо кхыйола тайп-тайпара культураш а. Из болх толаме чакхбаккхара мел эша хьалаш совхозе долаш да: дика тоаь техника, тоъал механизатораш, дика тоадаь а органически минеральнии удобренешца дика хьаьндаь а зяба аьхаи бӀаьстан юхье аьхай лаьтта, дӀадувча боарамга кхоачадеш кийчдаь фу, кхыдола хьалаш.

Укх бӀаьсти 3700 гектара тӀа дӀаюргья совхозо хьажкӀаш, царех ялатийна лаьрхӀараш 2400 гектара тӀеи вожаш силоса лаьрхӀаи. ДӀаде ВИР-63, «Круг Грозненский», «Одесская - 10» яхача сортех дола 76 тонн фу хӀанзале а тӀаэзад боахамо. ХӀаьта кхы а эшаш дола ВИР-42 яха хьажкӀа фу укх гаргарча хана Пхьилекъонгий-Юртарча ялаташ дӀачуийдеча пунктера дахьаргдолаш да. Из дерригa фу калибровка яь а дика тӀадаргдолаш а да. ХӀаьта силоса лаьрхӀа совхоза 1300 гектара гӀа дӀаюргйолча хьажкӀий фу боахамо ше кхедаьд.

ХьажкӀел совгӀа, 1800 гектара тӀа гидуаргаш дӀае а кийчлуш ба совхоза механизатораш. Из культура а хургья совхоза йиъа а отделене. Лаьтта доахача культура дика фу тоъал долаш да совхозе.

Дика кийчдаь а хьаьндаь а да 500 гектара тӀа шекара свекла дӀае лаьрхӀа лаьтта, иштта эшшача боараме долаш да цу культура дика фу а. Укх деннoшка кхайбай фермашкара хьа а кхухьаш шекара свекла дӀаюргйолча кхашка кхы а дулларгдолаш да кхо. Долакха-Юртарчеи ТӀой-Юртарчеи фермашка Ӏоадаь ширдаьнна кхо дерригa а кхашка диллад.

Кхы тайпа балхашта нийсса совхоза кхашка дика вӀаштӀехьбаьккха лел бӀаьстан юхье лаьтта ахара болх. 9 март тӀаккхачалехьа 1100 гектар лаьтта аьхад ерригача совхозе бӀарча хьайийцача. Совхоза йиъа а отделене механизатораша хӀара денна 150 гектар лаьтта оах.

Из болх кхыча отделенешкарчул дикагӀа лел нов. Гиреев Закре управляющи волча совхоза 3-ча отделене. Цига, техника кӀезигагӀа йоллашехьа а, дукхагӀа оах бӀаьстан юхьера лаьтта. Болх дика а беш, хӀанзале а 340 гектар совгӀа лаьтта аьхад цу отделене механизатораша. Из да техниках пайда дикагӀа эцар бахьан долаш карагӀдаьнна дика гӀулакх. Цига лаьтта ахара бизза пайда эц гусеничи тракторех санна чархаш тӀарча тракторех а.

Шоаш дика къа а хьегаш, балха овсарле лакха йолаш пайда эц техниках трактористаша: 1-ча отделенерча Даурбеков Хьасана, шоллагӀча отделенерча Албаков Махьмадеи Горбаков Мусаси, 3-ча отделенерча ХучиевгӀар Исраилеи Заьлмахаи.

Цар балхаш дика а деш, хӀара денна тӀеххкоачашъю шоай сменни нормаш. Укх шера бӀаьстан юхье аха дезача 2400 гектар лаьттах аханел совгӀа дар хӀанзле а аьха даьннад.

Шоаш доаха къахьегама толамаш хьамсарча Коммунистически парте XXIII-ча съезда хетаду «40 лет Октября» яхача совхоза механизатораша.

У. АБАДИЕВ.

Москве хьайнилай СССР архитекторий Союзо гуль ьяь дуккхача наха городел арахьарча хьалашка салаӀара проблемаш ювцара йола совещани. Совещане ба йоккхагӀча 54 города викалаш — архитектораш, инженераш, гӀишлошьераш, лораш, ботаникаш, Ӏалам лорадара учреждений болхлой.

Совещане доакъашхоша вӀаши ювцаргья дуккхача наха салаӀара учреждений проектироване, уж хьалъяра, царех пайда ийбара опыт.

Совещани йолча архитектора Центральни цӀагӀа йиллай москвичаша, ленинградцаша, Украина, Белорусе, Казахстана, кхыча республикай къахьегамхоша городел араха салоӀилга мишта вӀаштӀехьдаьккхад дувца выставка.

СУРТА ТӀА: архитектора ЦӀен фойерча выставка уголок.

Н. Грановске сурт.

ТАСС фотохроника.

ВАЙНАЬХА ИСТОРИ ӀОМАДЕШ ГУЧАДАЬННАР

Ший халкъа истори, ший мохк бовза безам боацаш наггахьа саг хургвац аьлча се гӀалат варгвац, аьнна хет сона. Цудухьа вӀалла тамаш а яц дӀаяха ханаш йовза гӀертараша нохч-гӀалгӀай къам мичара хьадаьннад, яхаш, хеттар.

Цудухьа 1957 шера денз, къаьстта укх тӀеххьарча шерашка, дукхагӀа а бохийташ вӀалла ца бахийтача тайпара боккха теркам тӀабохийт цу деша, вешта аьлча, нохч-гӀалгӀай истори ядара. Вай республика Ӏилмахой лингвисташ, историкаш, литератораш, археологаш, этнографаш меттел Москва, Ленинград, Тбилиси санна йолча йоккхача городашкара Ӏилмахой а юкъеззаб цу гӀулакха.

Иштта цхьаккха хӀама тувла ца долийташ беррига низ тӀабахийта из проблема къоастаеш ба дукха Ӏилмахой.

Иберийско - кавказски меттаaш кӀоаргга техкача профессор А. С. Чикобава керте а волаш болча Ӏилмахоша-языковедаша йоах, гуржий, абхазций, абазиний, адыгейций, черсий, кабардинций, нохчий, гӀалгӀай, кистиний, бацбийций, селий, лезгиний, даргиний цхьан хана цхьа мотт хиннаб. Долче иберийско-кавказски (вайнаьха, гуржий, абхазо-адыгейски, дагестански) группана чудоагӀа уж дерригa къамаш, кхычахьара хьатӀадаьхка доацаш, эзараш шераш хьалха денз Кавказе дахаш хилар чӀоагӀду языковедаша.

Иштта йоах языковедаша. ХӀаьта фу йоах археологаша?

Массехк шера цахаддаш вай республике тохкама балхаш деш я исторически Ӏилмай доктора, вокккхача кавказоведа Е. И. Крупнова кулгалду Къилбаседа-Кавказа археологически экспедици (СКАЭ). Таханарча дийнахьа массайолча замай (кхерий, бронза, аьшка бӀаьшере, хьалхареи тӀеххьареи юкъера бӀаьшере) дукха материалаш гулъяьй экспедице. ХӀанз тӀеххьарча ханналца вай Нохч-ГӀалгӀайчен лаьттара (кхерий бӀаьшерера) палеолитеи неолитеи лараш корааяза яр. Цхьабакъда, дукха а йоаццаш Къоазан-Ӏамаи Ямаи-Су яхача хинеи юкъе палеолита лараш кораяьй исторически Ӏилмай кандидата В. И. Марковина. Из боккха толам ба! ХӀана аьлча укхаза кхерах яь оатхал кораяро бакъду кхерий бӀаьшерера саг Нохч-ГӀалгӀайчен лаьтта ваьха хилар. Къилбаседа Кавказе вайнах баьха хилар бакъду Форта яхача хи йистерча каша боарзо, Лакхера-ЭрштӀе яхача юрта юхерча хьагӀараша, Ачхой-Мартана района Бумат яхача юрта йистерча дуккхача боарзаша, кхы дуккхача памятникаша а. Буматарча боарзашкара материал вай эра хилалехьа кхо бӀаь шу хьалха хинна «майкопски» оала Къилбаседа-Малхбузен Кавказа культура хьахьокхаш я.

«Нохч-ГӀалгӀайчерча цӀи хезача майкопски культура памятникаша тешавеш хьахьокх, — йоах Е. И. Крупнова, — адыгски метташтеи (адыгейский, абазаний, черсий, кабардинций) нохчийи гӀалгӀайи вайнаьха метташтеи юкъе дукхача хана денз хьалха бувзам хинналга, Къилбаседа Кавказе яьха племенной группаш шоайла гаьнара этно-культурни бувзам болаш хинналга. Иштта къоастаю археологаша советски кавказоведеве лоархӀамера проблемаш».

Археологи Ӏилма хиларах тарра, йолаш йола хӀамаш, исторически памятникаш тохкаш да, вешта аьлча цун лард материальни культура я.

Гаьна ширача замалахьареи юкъерча бӀаьшеренашкареи памятникаш дукха хиларах Союзе хьалхарча моттигех цаӀ вай республикага я.

Керттерча кхаь группана декъалу уж памятникаш:

1) тӀема чӀоагӀаленна яь вӀовнаш, гӀалаш, городаш, нах баьха моттигаш;

2) ды лелабарца дувзаденна яь храмаш, зераташ;

3) каша лаьрхӀа яь памятня Ӏоакъаш, бӀоагӀий, лаьттан тӀехь а ах лаьттах доахкаш даь а малхара кашамаш, хьагӀарашкареи лаьттан кӀалхареи кашамаш.

Ӏалаьмате дукха памятникаш да гӀалгӀай мехка. Ӏилмахоша кераста культура йолча хана хинна лоархӀ ТкъобӀаь-Ерди, Алби-Ерди, Маги Ерди яха храмаш. БоргӀа-каш яха бусалба дина мавзолей, гӀалгӀай мехка шаьрача хьалъяь духхьала из цаӀ мара доаца каш да.

Эгикхала, Оалкама, ТӀаргима, Пхьуй, Цхьорий, ВӀовнашка, Аьрзе, Лаьжге, Ханe иштта кхыча юрташка цхьатарра урагӀаяха агӀа наха чуӀе а тӀема чӀоагӀаленашта лаьрхӀа а пхезза-ялхазза вӀаштӀаръяь гӀалаш ГӀалгӀайчено доккхал де йиш йолаш я.

Легендаша йоах, гӀалаш, малхара кашамаш, зераташ, кхыйола гӀишлош кхертӀойх йотташ гӀалгӀайл дикагӀа говзанчаш хиннабац. Иштта, масала, «ДжӀайрахеи Мецхели бахача наха хӀанз ювцаш я Дударовх йола легенда. Цо хьалъяьй яхаш дувц Духьаргиштареи Хьарпереи гӀалаш», — яхаш язду профессора Л. П. Семенова «1925—1932 шерашка ГӀалгӀайче даь археологически этнографически тохкамаш» («Археологические и этнографические разыскания в Ингушетии в 1925—1932 годах»), аьнна, цӀи йолча ший балха тӀа. ГӀалаш дика йотташ хиннаб яхаш легендашца бувцарах бовзаш ба Ахриев Дугои Цуров Хасбийи. Цу цӀи хезача говзанчаша шоай ГӀалгӀай мехка етта ца Ӏеш хӀирашкахьа а йотташ хиннай гӀалаш. Халача хьалашка (къаьстта экономически халача) Нохч-ГӀалгӀайче хьалъяьча гӀалай архитектура лаьрхӀа Ӏомаеш а караерзаеш а хиннай Пхей мехка, Тушете, ХӀирий мехка, хӀаьта иштта Гуржий лоамашка. Из бакъду Кавказ, къаьстта юкъера бӀаьшерашке, дика йовзача М. М. Базоркина.

Лакхе йийца гӀалаш йоттара архитектура стиль бӀаьшераш хьалха денз хьайоагӀа. Иштта лецаре Нохчийчени ГӀалгӀайчени чӀожаш хозъеш агӀаргьяцар хӀанз пирамидально-лагӀай хьисапе тховнаш долаш йиъа оагӀорахьа даьккха цхьацца кор дола гӀалаш. ХӀаьта тӀехъьнна дика дӀакхоачаяь из архитектурни стиль, оалилга доацаш, моттигера, вайнаьха шоай а лархӀа ела.

ХӀанзалца хьа ховш а дац е техка а дац вайнах гӀалаш е маца болабеннаб. Цхьабакъда, тӀехъяьнна дукха уж хьалъе йолаенна — гӀалай архитектура бокъонца дегӀа ела ха — XII—XVII бӀаьшеренаш лоархӀ Ӏилмахоша.

Иштта боккха теркам тӀаоз кхертӀойх даьча кхыча гӀирсаша а — шин оагӀорахьа хьекха, лагӀай хьисапе, йиъа оагӀорахьа хьекха, лагӀай хьисапе герга ира тховнаш долча дуккхача наха лаьрхӀа даьча малхара кашамаша, хӀаьта иштта Мятселе яха Маьтта лоам тӀарча, Аьрзерча, ТӀергимарча зераташа.

ХӀана лоархӀаш-м дац уж, хӀаьта а язычески ды болча хана тайпара цӀейш дездеш хинна гаьнна хьалха дӀаяха хинна шира зама дагайохийт цар.

Белгалдаккха деза уж санна дола зераташ Нохчийче кӀезига хилар. Из сенца дувзаденна да гучадаргда Нохч-ГӀалгӀайчера язычески ды кӀоаргагӀа техкача.

Каша тӀара оакъаш, чурташ, ах лаьттан тӀа хьалдаьи малхара кашамаш, хьагӀарашкареи лаьттан кӀалхареи (кхерах яь яьшкаш, катакомбаш, боарзаш) дувца вай делча бронза бӀаьшерера денз хьа юкъерча бӀаьшере кхаччалца Нохч-ГӀалгӀайчен лаьтта хьалдеш хиннача цар чот-са яь а варгвац.

ХӀаьта хӀанз из дерригa а дийцачул тӀехьагӀа хаттар отт — дӀаяхача ширача заман памятникаш Ӏалаьмате дукха да, хӀаьта нохчийи гӀалгӀайи истори хӀанз а хӀана яздаьдац? Цхьабакъда, из-м дерга, дукха гаьна ца доалийташ яздерга. Цу гӀулакха тӀагӀертта болх беш ба вай Ӏилмахой.

Цхьабакъда, цхьаькха ала ловра сона, из чӀоагӀа лоархӀаме а да. Цу гӀулакха Ӏилмахоша бечуд совгӀа боккха пайда бергбар юрташка бахача наха а дӀаяхача ширача замо вайна тӀехьаленна юхедитар лорадоре. Вай мел дийца дӀаяхача ханара памятникаш музеяшка, цхьа моллагӀа йолча кхоаленашта кӀала мичад. Шаьрача ара кхоале йоацаш, бахача наьха ковнашта гаьна е гарга хул уж. Ӏалама Ӏотъкъамах денгара-денга дох памятникаш.

ХӀаьта цхьаькха хила а тарлу — памятник мел лоархӀаме да а ца ховш шийна долча гӀулакха дохадеш а. Из лорадара йоакхо е езача метте харцаш латтача гӀала е малхара каша кхера цӀен ларда е кхычахьа эшача билла дӀаехухь.

Цхьа хӀама нийсъялар дог доахаш е духхьал сакъердама къаьнара кашамаш хьаделлаш «ганз» лехараш а хул. Цу гӀулакхех доккха зе доал.

Археологически тохкамаша гучадаьккхар боккхача лоархӀаме хилар дицдалийта йиш яц. ХӀана аьлча археологически культура хьахьокх производительни низаш, производственни гӀулакхаш дегӀадахкар, хӀаьта иштта къаьст-къаьстача племенай, халкъа историе чура къоастамболлаш йола этап, хьайовзийт цхьайола надстроечни явленеш. Археологически тохкамаша торо хулийт гаьнна дӀаяхача ширача замалахь цхьан е вокх территоре тӀа хинна обществаш малагӀаш я ха. Цудухьа материальни культура памятникаш духхьала лорадаь ца Ӏеш уж дукхагӀа хьалаха лекхарийла да вай, къаьстта археологически дараш.

«Археологически памятникаш дац уж ца лехача моттиге» — яьхад гӀорваьннача эрсий археолога А. А. Спицына.

ХӀаьта корадича шоашара уж дохадеш ийрча ца а доахаш республикански краеведене музее е Нохч-ГӀалгӀай Ӏилма - тохкама историе, метта, литература институте цох хоам бе беза. Из хоам бечар дуккха исторически дешаш къоастадеча Ӏилмахошта доккха новкъостал дерга.

Вай мехка В. И. Ленина инициативах материальни культура памятникаш дерригача халкъий юкъара доалахье хилар хьа а кхайкадаьд, хӀаьта В. И. Ленина кулг яздаьча къаьсттача декретах паччахьалкхено ха деш учете а лоаттаду.

«Культура памятникаш лорадарах йолча положене» тӀа йоах: «Паччахьалкхено лораду... археологе памятникаш ширача замалахьара боарзаш, городищеш, хьалха нах баьха моттигаш, ширача замалахьара городаш, сангараш, хий дийхкача лаьтташ тӀара ларашн наькъаши, ширача замалахьара кашамаш, къаьстта цхьа каш, каша тӀа хьалъяь хинна гӀишлош, дольменаш, менгираш, кромлехаш, кхерах хьадаь кхалнаьха сибат дола чурташ, чхараш тӀеи кхертӀош тӀеи даь йоазоши дийхка сурташи, (мамонтий, носорогий, кхыдолча хьайбай тӀехкаш кораяь моттигаш), хӀаьта иштта кораяь ширача замалахьара предметаш. Культура памятник хувца, эргадаккха, цхьанахьара кхычахьа дӀадахьа, е дохадаь дӀадаккха, заповедникаши памятникаши долча гӀирсаш хьалде йиш яц цу гӀулакха къаьстта енна бокъо еце».

Оттадаь уж гӀулакхаш кхоачаш ца деш телхалераш халкъа судо бехктокхаме оз, из дицдалийта йиш яц.

Ерригача Союзе а санна дукха ха йоаццаш вай республике а вӀашагӀъеллай исторически Ӏилмай кандидат, археолог В. И. Виноградов керте латта материальни культура памятникаш лорадара йола общество. Цу обществана новкъостал дара, цун балха юкъе хьинаре дакъа лаца деза вай общественносто. Иштта воашкара доагӀар дерга вай даьша воашта тӀехьаенна дита памятникаш лорадара. Цунца сихдергда вай яздеш дола нохч-гӀалгӀай халкъа истори арадалара.

М. БАГАЕВ,

Нохч-ГӀалгӀай Ӏилма-тохкама метта, историе, литература института Ӏилман болхло.

«СЕРДАЛО»

3-гӀа оагӀ. 17 март, 1966 шу.

ТАСС ЗАЯВЛЕНИ

Вьетнамски халкъа духьала гIаьратой тIом беш болча американски империалисташа керда зуламаш леладу.

Шоай даьхе мукъаяккхар духьа къонахчалца къовсам лоаттабеш бола къулбехьенвьетнамски патриоташ кагбе ца могаш йисача США-с къизагIча тайпара тIом бу средствш тIа-тIа дукхагIа юкъеххувл. США бIунаша цIаькха а кхы цIаькха а дохьаж доалла веществаш хец Къулбехьен Вьетнаме бахача наха духьала. Шоай тайпара устройстваш йохкащ йолча американски вертолеташеи истребителаша-бомбардировщикашеи Къулбехьен Вьетнама территоре тIа гIолла дIайоаржаю дIайийна хIамаш, баьцовгIаш, хьунаш хIалакъеш йола дохьаж доалла химически веществаш. США госдепартамента викала 9 марта хьакхайкадир, цу ерригача операцешa хIанзле Iаламаьте дукхача лаьтташ тIара тIайоала хIамаши дIадийна ялатаии хIалакдаьд аьпа.

Кхыметтел гитлеровцаша а юкъеяханзаф тIом бeча хана химически средстваш. ХIана деррига дунена ховш да массане а бакъдаь тIайица дунен халкъашта юкъерча бокъон, гуманноста, адамий морала боарамаш телха а деш, американски бIунаша дохьаж доаллача веществаехи ядохимикатехи Къубехьен Вьетнаме доккхача зуламца пайда эцаш хилар.

Американски бIунаша Къулбехьен Вьетнаме бахача наха, лаьттагIара тIайоалача хIамашта, дIайийнача хIамашта духьала дохьаж доалла химически веществаш еттафах советски халкъ, вай планета тIара цIена доггуйла йолаш мел бола нах эгIазбаха а раьза боацаш а ба. Эхь дайна, сий доаца гIулакх лоархI цар США-с Вьетнаме лелаеча зуламерча агрессех, из социйтилга дIадех цар. Советски халкъо хьаллаьцаб, хьаллоацарг а ба къулбехьенвьетнамски халкъо къонахчалца американски интервенташтеи цар сайгонски марионеткаштеи духьала лоаттабу къовсам.

США правительства кхетаде деза Вьетнаме американски бIунаша леладеча аккхача гIулакхех доккхий зуламаш дала тарлуш хилар. Адамаша диц а дергдац цIаккха а могийтарг а дац американски империализмо е ахархой, боккхий нах, кхалнах, бераш доадар а, е вьетнамски халкъа духьала леладу кхыдола зуламаш а.

Бомбаша а напалмо а, дохьаж доаллача газашеи дохьаж доаллача кхыча веществашеи — цхьанна а хIамо повкъостал дергдац американски агрессорашта эхь тIа а долаш ца эшара. Царна кагдулургдац шоай мехкара интервенташ араккховса, шоай даьхеп паргIатон лоIами баккха чIоагIа лаьрхIа дола Къулбехьен Вьетнама халкъ.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

ПЛАНЕТА МАССЕ МИIИНГЕРА

Н. Т. ФЕДОРЕНКОС У ТАНАГА ДАХЬИЙТА ПИСЬМО

НЬЮ-ЙОРК. Массаза а ООН-е волча СССР викала Н. Т. Федоренкос Генеральни секретарага У Танага дахьийтача письмо тIа дагадохийтар расистсии Къулбехьен Африкански Республикаца е дипломатически а, е консульски а, е торгови а гIулакхаш СССР хьаллоаттадеш ца хилар. Фервурда правительствана СССР цхьаккха тайпа новкъостал даь а дац, е да а дац, цхьаккха тайпа герз е тIема кхоачам ЮАР-а цIаккха а лоатта а даьдац, е лоатта а дац.

Федоренкос жоп лора апартеида политикана духьалъерзаь Генеральни Ассамблея резолюцеш вIашагIкхийттача Къамий Организаце членаш йолча паччахьалкхенаше мишта кхоачашъю яхаш ООн-а Генеральни секретара хетташ СССР кхыча мехкашцарча гIулакхий министра А. А. Громыко цIерах У Тана укх шера 7 январе дайтача письмона. Советски оагIонгахьара дахьийтача жопа тIа белгалдаьккхад нагахьа санна малхбузехьарча державай, эггара хьалха НАТО тIема блока члений оагIонгахьара тIема-экономически политически новкъостал деце, Фервурда расистски режим апартеида политика чаккъяхара гIулакха сел чIоагIа лоатталург ца хилар.

Письмо тIа дош лу дIахо а расови дискриминацеи апартеидан эхьера политика сихагIа дIаяккхара новкъостал дергдола моллагIа а гIулакхаш хьаллаца СССР кийча хиларех.

СССР БУВЗАМА МИНИСТЕРСТВА РЕШЕНИ

НЬЮ-ЙОРК. Массаза а ООН-е волча СССР викала Н. Т. Федоренкос Генеральни секретарага У Танага письмо дахьийтад Къулбехьен Родезеца почтови бувзам а электробувзам а лоаттабергбоацаш СССР бувзама Министерство сеца хиларах цунга хоам беш. СССР бувзама Министерства из решени тIайийцай Смита расистски режим харцахьа лоархIаш 1965 шера 16 ноябре Советски правительства аьча заявленега а къулбехьенродезийски дешах ООН-а Кхерамзлен Советои Генеральни Асамблеяи тIайийцача резолюцешка а хьежжа.

ПАТРИОТАША ХIАМАШ ЕТТ

ХАНОЙ. Кувингчи яхача провинце тIом беш йолча къулбехьенвьетнамски кортамукъален эскара подразделенеша февраль бетта 25 дийнахьа 700 совгIа марионеточни салте вийнав. Иштта пхиъ бронемашина йохаьй, ши самолет чуяйтай, Iалаьмате дукха герзи тIема кхоачами хьабаьккхаб.

ЦХЬАН БАРТАЦА ГIУЛАКХАШ ЧАКХДАХАРАИ ДIА-ЮХА ДУВЦАР КХЕТАДАРАИ ТIАХЬЕХ

БЕРЛИН. Лейпциге чакхъяьннай ерригача Германе юкъара XXIII-гIа болхлой конференци. ФРГ, ГДР, Малхбузен Берлина болхлошка кхайкарал дир делегаташа. Цу тIа белгалдоаккх фуннагIа даь а немецки болхлой класса партештеи организацештеи юкъе барт вIаштIехьбаккханза барг ца хилар. Ха хьакхаьчай, йовх кхайкарал тIа, немецки болхлой класса партей кулгалхоша къаман лоархIамегIарча проблемашта переговораш йолае еза.

Ерригача Германе юкъарча болхлой форуме къамаьлаш дир Германе Компарте ЦК Политбюро члена Йозеф Ледвонеи СЕПГ ЦК Политбюро члена Альберт Норденеи. Цар дийцар шинна а германски паччахьалкхенерча болхлойи профсоюзнии болама дешаех шоай партешта хетараш.

ПРОТЕСТА ДЕМОНСТРАЦИ

ПАРИЖ. Мерти Мозели яхача департаменте аьшка руда доаккхача районерча ВКП баьча тIахьехамах протеста марш вIашагIтехар массехк итташ шахтераш балхара дIабаха безам болаш администраци хилара духьала. Жарни яхача города юкъе демонстранташ хьакхаьчача эзар совгIча саго дакъа а лоацаш йоккха миттинг хилар. Шахтераш хьаллоацаш хилар белгалдоаккхаш Жарнера еррига тиkаши кхыйола общественни моттигаши дIакъайлар.

США ЛАЬТТА КIАЛ ДУ ЯДЕРНИ ТОХКАМАШ

НЬЮ-ЙОРК. Атомни энергена йолча американски комиссе хоам бир Невада яхача штате лаьтта кIал аргIанара — укх шера бархIлагIа — ядерни герз эккхийтад.

ГАНЕРА ХЬАЛ

АККРА. Ганай «Къаман кортамукъален совета» председателе инарала Анкрас Аккрерча дипломатически корпуса членашка заявлени йир «нейтралитет» нийсъяра» политика лелаергья Ганас аьнна. Цо аьлар, африкански цхьоагIо вIаштIехьъяккха гIертаргья «Къаман кортамукъален совет», Ганас сий дергда еррига паччахьалкхений суверенитетеи территорей бIарчалеи.

ЛОНДОН. Рейтера агентства корреспондента Аккрера хоам бу, Ганера кхыча мехкий капиталовложенеш гаранти йолаш а хургья, мехка капиталаш дIаухийтарий гIулакхашта эша хьалаш а хургда аьнна кхыча мехкий дипломатически викалашта тешам белар инарала Анкрас, яхаш.

Мехкарча частни предпринимателашта хьалхашка ше къамаьл деш «Къаман кортамукъален совета» экономически комиссе председатела Омабое мехка предприятешка цар шоай капиталовложенеш дукхагIа дIаухийтилга дехар.

КЕНЕ ДОАЛ ДЕЧА ПАРТЕ КУЛГАЛХОЙ ХАРЖАР

НАЙРОБИ. Укхаза вIашагIкхийттача доал деча парте — Кене Африкански къаман союза (КАНУ)— конференце керда партийни кулгалхой хержар. Парте председателалла юха а массава раьза а волаш Кене президент Джомо Кениата хержар. КАНУ генеральни секретаралла юха а Том Мобойя хержав.

ЦIЕНА ДАЬ МУКIАРЛО

ЛОНДОН. «ЙоккхагIа» йолча кхаь держава викалаша хьалхадаьккхад шийна ЮАР-а эскара доккхагIа дола герз лоаттаделга вIаштIехьдаккхар аьнна заявлени яьй Къулбехьен-Африкански Республика (ЮАР) оборона министра Джим Фуша яхаш хоам бу Рейтера агентства. Из цIена мукIарло даьд министра городе Крюгерсдорпе хоржамашта хетаьча митинге тIема гIулакхашта ЮАР-а доттагIий бац аьнна оппозици бехке яра жоп луча хана. «Сов бала а ба вай ужъ», — аьлар Фуша.

Цхьабакъда, из цар шийна хьалха хIана даьккхад бокъонца мадарра дувцанзар Фуша, Фервурда расистски режима «доттагIий малагIаш ба дувца тиганзар цо.

ВЬЕТНАМСКИ ХАЛКЪА ОАГIУВ ХЬАЛЛОАЦАШ

БЕРЛИН. Вьетнамски халкъа оагIув хьаллоацаш кIира доладаларца дувзаденна къахьегамхой митингаши собранеши хулаш латт еррига Германски Демократически Республике. ГДР машара Совета председатель проф. В. Фридрих, писателаш Анна Зегерси Арнольд Цвейги юкъе а болаш болча цIи хезача общественни деятелий группо кепа теха араьккхай американски империалисташа вьетнамски халкъа духьала лелаеча агрессенеи дохьаж доалла веществаш еттаран духьала хаьдда протест кхайкаеш йола воззвани. Iилмахошеи писателашеи дIадех Къулбехьен Вьетнамера бIеха тIом а Вьетнама Демократически Республика территорена чуетта бомбаш а сов чехка социйтилга.

КIира доладаларца дувзаденна ГДР-е кхаьчар Вьетнама Дай-мехка фронта делегаци.

БУЭНОС-АЙРЕС. Тха дукхагIа долча халкъа лоIам гуш а кхетабеш а ба: цхьаккха тайпа гIулакх ма хилда агрессорашца. Оаха цIенача дегаца вежарашха хьаллоац агресси духьала яраш. Оаха хьадех США-с герзаца Вьетнаме лоаттаю агресси социйтилга. Шоай бIунаш Iоъарадахийта американцашка. Шийна никъ ше харжа беза вьетнамски халкъо.

Цу тайпара тIахьехам беш мехка халкъага кхайкарал даьд аргентински машара Совето. Ший кхайкарал тIа машара Совето дIадех «Къулбехьен Вьетнаме продовольствии медикаменташи ца кхухьийтилга! Цхьаккха тайпа гIо ма хилда американски агрессорашта!».

НЬЮ-ЙОРК. Бакъахьара ядерни политика бахьан долаш къовсам лоаттабеча Къаман комитетои цIи хезача бIаь американски общественни деятелои кампани йолаяьй Вьетнаме лоаттабеча тIема духьалара американски гражданий подписаш гулъеш. Американски гражданашка деш дола кхайкарал кепа техад комитето «Нью-Йорк таймс» яхача газета тIа. Цу тIа белгалдоакх, Къилбаседен Вьетнама бомбаш чуетта аьнна приказ денначеи Къулбехьен Вьетнаме бIуний керда контингенташ ухийтачеи правительства лелaдеча гIулакхаша сахьовзадаь американски общественность хилар.

Вьетнамерча тIема духьала кулгаш яздаьрий подписаш укх шера 14 май хьатIакхачалехьа гулъяь яха а протеста подписаш правительствага дIаялар духьа цу дийнахьа Вашингтоне поход елга вIаштIехьдаккха а лаьрхIа я комитет.

(ТАСС).

ДЕ ГОЛЛА ДЖОНСОНАГА ЯХИЙТА ПОСЛАНИ

ПАРИЖ. Французски Республика президента инарала де Голла послани яхьийтай США президентага Линдон Джонсонага.

НЬЮ-ЙОРК. Ассошийтед Пресс яхача агентства Парижера, официальни гIозараша йолх а яхаш, хьахойт, США посолага Париже дIаеннача Джонсона цIерах де Голла йохьийтача послане тIа президента Джонсонага Францера американски тIема базаш французски тIахьожама караерзаяра хьакъехьа йолча ший предложенеех лаьца бола хоам беш хилар.

Ховш махиллара, де Голла ши кIира хьалха дIакхайкадаьд Францера берригa кхыча мехкий бIу 1965 шера апрель тIакхочалехьа французски командоване кара болаш хила безилга.

«МАЛА ХИЛА БЕЗАМ БА СА»

Дешар йистедаьлча а сатийна яцар укх деношка Грознерча № 12 йолча школе. «Мала хила безам ба са?». Иштта тема йолаш яр цу школе хинна сайре.

Укх шера школа йистейоаккхаш ба иттлагIчеи цхьайттлагIчеи классашка деша багIараш. ХIаьта из сайре духхьала царна хетаяьяр.

Дукха нах гулбеннабар цига — дешархой, хьехархой, тайп тайпарча предприятешкара баьхка хьаьший. Шо - шоай профессех лаьца дийцар цига хиннача специалисташа. Масала, лорий дикача гIулакхех дийцар Грознерча № 1 йолча горбольница йоккхагIа йолча операционни медсестрас В. Ф. Бескаравайнаяс.

«Артиста никъ хала бале а, цхьабакъда, наха салоIам, сакъердам бахьаш ба», — яхаш дийцар дешархошта Х. Нурадилова цIерахча республикански драмтеатре болх беча Нохч - ГIалгIай АССР-а заслуженни артиста А. Дениева.

«Атта дац инженер - геолог хила, цхьабакъда, массайолча профессел дикагIеи сакъердамегIеи я аьпа хет сона из», — аьлар ше къамаьл деш Грознерча мехкдаьтта института геологе кафедра заведующе С. С. Абрамова.

Шо - шоай профессех лаьца дийцар дешархошта «Красный молот» завода болхлочо О. И. Поповас, милице майора А. В. Рудакова, кхычар. Боккхача безамца ладийгIар гулбеннараша «Сердало» редакце культура отдела заведующе Костоев Iалихана журналиста профессех лаьца дийцачунга. Юххера къамаьл дир цу школа хьехархочо Донская Зинаида Павловнас.

Массанена хоза хийтар дешархоша оттадаь концерт.

А. ЦИЦКИЕВА.

«Даькъала хилда шо, законах дола мар-сесаг! Ираз долаш дахалда шо дуккхача шерашка...»

Цу тайпара доаха дика ловцаш каст-каста хаза йиш я Молдавски ССР Единецки районерча «Маяк» яхача колхоза культура Цlен «ираза цIагIа».

СУРТА ТIА: Барладянски юртсовета исполкома члена Николай Присакара ловцаш доах саг йоалаеча Иван Павлюкаи маьре йодача Мария Чернейнеи.

Е. Драйшнера сурт.

ТАСС фотохроника.

ГIА БОАХА БУРУВ

Кубански юртбоахама институте вIаштIехьъяьккхай шийтайпара йола трактора тIехьатувса башха-дика механизм — доладалийтача хадданза болх бу гидробурув. Цу тайпара йола механизм — сомий бешамаш, комсий бешамаш лелаяра, къона гаьнаш дIаювгIара ше морг кхы йоаца гIонча я. Цо йиш хулийт, машин юха а ца сецаеш, леллашехь а кIоагаш даха. Шийх вIаши кинематически ювзаенна ши кривошип йоаллаш хилар бахьан долаш леста а луш дихьа-сихьа дувл из бурув, гIаш водача саго Iолувза гIадж санна.

Механизмо эшшаш долча дIоахала оагIоро дIахьалхадоаккх из, цул тIехьагIа цун бухь лаьтта IотIаоттабу, тIаккха бурув, тракторо из никъ беча юкъагIа, оттаьча кIоарггала лаьттах Iочудохийт. Иштта кхы дIахо а из болх беш чакхбувл. ВIаши юкъе шовзткъеи итт сантиметрагара шин метрага кхаччалца йола цхьан боарамера йовкъаш а йолаш дола кIоагаш хул агрегат тIехъяьннача даьхе.

«Хьувза» бурув трактористо леладу. Гидробура новкъосталца керда бешамаш а хьуна гаьнаш а ювгIа, баьцовгIашта кIоарга подкормка елга чакхдаха, лаьттанна кIал гIолла хий детта е овлашкарча моттигашка химически обработка елга Iалашде йиш я.

Борис РЕВСКИЙ.
(АПН).

СПОРТ

ТОПАШ КХУВСИЛГА

«Труд» ДСО республикански совета топаш кхувсара яхь йистеяьннай. Цу яхье дакъа лоацаш хилар физически культура 17 сборни команда. Цига бар спорта мастераш, мастералла кандидаташ, цхьоалагIа разряд яраш — верригa бIаь совгIа саг.

Диъ дийнахьа лаьттача къовсаме хьалхара моттиг химически комбината коллективо яьккхар (1383 очко). ШоллагIча моттиге — ГрозНИИ команда (1352 очко).

О. НИКОЛАЕВ.

ЦХЬАН КОЛХОЗА 160 КУРОРТНИК

Укх шера «Эркин» яхача юртбоахама артело (Киргизи) 160 сагаl кIезигагIа боацаш нах бохийтаргба курорташкеи салоIача цIеношкеи. Алхха Iан юкъагIа Ессентуке, Кисловодске, Соче, Джалал-Абада, Джети-Огуза, Иссык-Ата, кхыча курорташка салеIад шовзткънел тIех саго. Цу берригнешта колхоза правлене новкъостал даьд путевкаш ийе, дукхагIа дола цар махьаш дIа а телаш.

ХIанзлехьа а салоIаш хиннаб хьайбаш леладу Нурмат Шамурзаев, боамбий лелабеча бригадай бригадир Абдукадыр Мусаев, агроном Усманов. Курорте болх дукхха а боамбий чуийбу машинаш лехкараш, хьайбаш леладераш, жега боахкараш. Дахача шера тIехдика болх а баь, йоккхий доходаш кхаьчай царга.

Колхоза правлене лаьрхIад дарбай гIулакхашта дукхагIа расходаш елга.

(АПН).

ДАЬХЕННА ТИЙШАБОЛХ БАЬРАШТА Ю СУД

НИКОЛАЕВ, 12 март. (ТАСС-а корр.). Селхан укхаза суде дувца доладеннад Даьхенна тийшаболх баьрий, гитлеровций гIончий дош. Украински ССР Лакхехьарча суда выездной сессена хьалхашка эттар УССР Уголовни кодекса 1 даькъа 56 статьяс белгалду зуламаш дара бехке веш вола цхьайтта саг.

Немецко-фашистски бIуно дIалийцача вай мехка районашка СС доакъошка, жандармерега, низаш дара йолча кхыча органашка хьежжа вIашагIъехка хиннай лаьрххIа таIазараш дара йола «зельбстшутц» яха отрядаш. Царна юкъе баха хиннаб Даьхенна тийшабалхаш даьраш.

Алхха Николаевски областа Вознесенски, Веселински, Домановски районашка Iазапаш даь, топаш йийтта, боагабаь 126 эзар сагал тIех нах боабаьб.

Цхьанна а хIаманна бехке боаца кхалнах, бераш, къоаной боабеш къаьстта а хьинаре хьийзай Керда Америка яхача отарашкара «зельбстшутц» отряд (хIанз укхаза я Лунарске цIерахча совхоза центральни усадьба).

Суде барий гIанда тIа — Керда Америка яхача отарашкарча «зельбстшутц» отряда начальник хинна Фрелих Адам Антонович. Из ваьа Веселински района Ротштадт яхача юрта, советски школе деша ваьгIав, Советски Эскаре гIулакх деш хиннав, колхозе болх беш хиннав. Немецко-фашистски оккупанташ мабаьхкинге а Фрелих царца гIулакхе эттав, цунах таIазараш дерий отряда начальник хиннав. Цо ше кулгалдаьд иттазза дукхха а болча машаерча гражданашта топаш еттача.

Цу отряда начальник хиннав иштта Центнер Эдуард Эдуардович а — Керда Америка яхача отарий даь вoI. Из район дIалаьца фашисташка йолча деношка цига юха а вена, таIазараш деча мугIарерча полицейскелла «зельбстшутц» отряде вахав из, цхьабакъда, геттара чIоагIа хьаьраьнна хьувзаш хиларах кастта отряда начальникалла а хьожаваьв из. Цо кулгал а деш, дукхача наха диазза топаш йийттай.

Суда хьалхашка эттав нах боабаь кхы а ийс саг — Гаррехт Роман Ропузович, Браунагель Иван Георгиевич, Гекк Петр Бенедиктович, Шель Петр Михайлович, Вильдт Евгений Якубович, Гертнер Яков Никодимович, Гетлер Иосиф Романович, Зайферт Рафаиль Яковлевич, Новак Иван Иванович.

30 тома тIа дIаяздаьд цу телха даьнначa адамаша даь зуламаш, хIаьта хIара листо чIир леха а хьех. Суде барий гIанда тIа цхьайтта каратель вагIа. Цхьабакъда, суде дувцар цар дош хинна Iац. Суде дувц хIанз боннски правительства ткъама кIал хьулабенна боахкарий дош а. Цхьабакъда, уж а баргбац бехка кIалхара, берригача тIема зуламхой бехках мукъабалийта боннски правительство дага але а.

...Суде дош дувцаш латт. Суде дувцар карателий дош хинна Iац, суде дувц фашизма дош, суде дувц машараи адамленнеи духьал зуламаш дара бехке мелбарий дош.

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ТЕРРИТОРЕ ТIА МОХК АГАР

Эпицентр Нохч - ГIалгIай АССР Советски районе а йолаш мохк аьгар 1966 шера 2 марта московски ханах 5 сахьати 37 минути яьлча, Советское яхача юрта 7 балл а йолаш аьгар мохк. ДIахорча деношка лаьгIа эгар цу юрта мохк, эггара чIоагIагIа 4 марта 10 сахьати 46 минути яьлча а агаш. ТIаккха фуд мохк агар? Мохк агар мишта хул сенна Iомаде деза?

Лаьттан ченерча бахьанех лаьтта хIара оага массаза ду, цунах мохк агар оал. Мохк агар Iомадеш долча Iилмах сейсмологи оал. Мохк маца агаргба хьалххагIе а хьаала хIанз а Iомабеннабац Iилмахой, цхьабакъда, царна хов еррал балл йолаш мохк агаргбола моттиг хьалххагIе а белгалъяккха.

Нохч - ГIалгIай АССР, лоаллахарча республикайи областийи нах бахача тайп - тайпарча пункташка мохк агарах хьахиннарашта даь тохкамаши хIаьта иштта кхыйола Iилман даннеши ларде а лувцаш сейсмически районироване карта оттадаьд. Цу карта тIара шаьра гуш хургда нах бахача малагIча пункташка масса балл низ болаш мохк агарба. Иштта хайнадар Советски районе а ворхI баллал чIоагIагIа боацаш мохк агаргболга.

Ялх - ворхI балла низ болаш мохк каст - каста аг Нохч - ГIалгIай АССР-е, цхьабакъда, бахача наха цкъаза кIезига зелуш (цIеношта зе ца хулаш) хул мохк агар, хIапа аьлча цкъаза мохк оагош йола эпицентраш лоаман районашка, нах бахача пункташта гаьна йолаш пийслу. Нохч - ГIалгIай АССР дукхагIа йолча территоре тIа мохк агара торонаш цхьатара хиларах 2 марта ворхI балл низ болаш мохк агар цу районе дагадоацаш хинна хIама а доацаш, ларрагIа хинна хIама да.

Советское яхача юртара цIенош зийнначул тIехьагIа гучадаьннад, во хьалдаъ а ирача босашка во лард а елла хьалдаь цIенош дукхагIа телха хилар. Масала, сомма жагIий тIоа болча ирача боса эттIабаьча а гергача а кхерех, лоабатах баь эсала маркхал юкъе а ухийташ, хьалъеттача складийи кхыча помещенейи пенаш юкъ - юкъера чухийрцад.

Юрта шаьрагIча моттиге уж тайпа хьалдаь цIенош чIоагIагIа телха моттигаш я: чакхдаллалца ийттIа пенаш, еррига Iолийга помещенешта чухьара штукатурка. Юрта дукха да пенаш лийлха, тунгилгаш телха е чухийрца цIенош. Юрта нагахьа цIа дац чухьара штукатурка ца эккхаш, из Io ца легаш, пишкаш ца талхаш.

Мохк аьгача хана Советскера нах чубаха цIенош чухаьрца е чудеттаденна а нах боабаь а моттиг хиннаяц.

Мохк агача хана лаьтта чIоагIа тохалу, цудухьа нах цунах кхерабалар тамаш а яц. Цхьабакъда, цунна тIеххьа кхы а цхьа хIама хила деза яха маIан долаш дац из.

Iалам чухь хулаш долча цу хIамах ше яхачоа нах тIехьабахара пайда эца гIерт ды. Нах унзарбаха безам ба ды кхайкаберий. Цар йоах, мохк агар къинош дарах наха тIатосса Iазап да, даьла эгIазвахача хулаш да.

Масала, хьалхарча наха хийттад ший муIаш тIа лаьтта лоаттадеш бола уст эгIазбахача, цо кур оагабича мохк аг аьнна.

Цхьабакъда, хIанз, атомни энерги спутникийи замалахьа, цхьаккха саг вац лаьтта е истара муIаш тIа а, е пиллаш тIа а, е моллагIча кхыча хIамаш тIа а ца латтилга ца ховш. Iилмахоша хьахьеккхад, Лаьтта, е кхыча тайпара цунах оаллача тайпара аьлча лаьттан шар, даьла низах а доацаш, Iалама законех Маьлха гонахьа кхесташ хилар.

ТIаккха сендухьа аг мохк? Вай Лаьттан шара тIа Iалаьмате йоккхий территореш я шаьра аренаш йолаш а Лоамаш тIадолаш а. Массехк итташ километраш сома долча Лаьттан шара тIагIолларча даькъах лаьттан чкъор оал. Лаьттан чкъор даим лелаш да, цхьабакъда, геттара шортига лел из. Масала, Кавказера лоамаш 100 шера 1 см. айлу. Уж иштта айдалар тайжжа ца а хулаш, лаьттан шара моллагIча цхьан даькъа тIа чинг тохарах, цIаьхха хул. Дукхача наха хац Лаьттан тIа хIара сахьата лаьгIо 100 эзарзза гаргга мохк агилга, вешта аьлча лаьттан чкъор даим эгаш латтилга. Геттара чIоагIа зенаш а деш мохк нагтахьа мара агац Лаьттан шара тIа, хIаьта шера массехказза аг. Лаьтта цхьан метте, чIоагIа, меттахьа ца хьовш латт аьнна хеташ хиннаб нах. Нагахьа санна сага хо а луш лаьгIо мохк аьгача, наха башха лоархIам бац цун. Нохч - ГIалгIай АССР лоамашка бахача наха хов, лаьгIо чингаш каст - каста етташ хилар. Дуккхачарна хет, лоамашка мара мохк агац аьнна. Из бакъдац. Къилбаседа Кавказа шаьрача моттигашка а аг мохк. Масала, 1926 шера йоккха територи чу а лоацаш ворхI балла низ болаш мохк аьгар Кубански лохалене. Мохк аг лоамашка е царна юхерча моттигашка аьга ца Iеш, СССР Европейски даькъа шаьрача аренашка а. Ялх балл низ болаш мохк ийгаб, хIанз а аг Харьковски, Горьковски, Новочеркасски, дуккхача кхыча областашка. Цхьабакъда, царна юкъера яккха юкъ яц лоаман районашка мохк каст - каста агаш а шаьрача моттигашка кIезигагIа агаш а хилар мара. ВорхI балл а йолаш мохк агар чIоагIа лоархI, цхьабакъда, зенаш деш хилац. Масала, 1948 шера ийс балл низ а болаш Ашхабаде чIоагIа мохк аьгача хана дерригаш а хIана дац аьнна дола цIенош дохадьдар, чухийрцача цIеношта кIалбаха дукха нах боабаьбар. Кхыметтал иштал чIоагIа катастрофа хилча а, цхьаккха цIа лаьтта кIал дахадацар Ашхабаде. Цу хIамах дика ца кхетача цхьаболча наха йоах, мохк аьгача хана Лаьтта даттIа а даьттIе цIеноши нахи чуболх, тIаккха лаьттан чура низ урагIболалу. Цхьаккха тайпа корта болаш хIама дац цу наха дувцар. Бакъда, мохк аьгача хана кIезига дукха лаьтта эттIа тарлу, цхьабакъда, цIеноши нахи Iочулеттал дукха даттIац.

ЧIоагIа детта цIенош ворхI балла низаца мохк аьгача хана доха ца дохе а, нонагIа дараш талх. Цудухьа цIенош дикагIа мишта дергда ха деза гIишлошъерашта: цIенош хьалдеш йола материал, лард йоллаш йола кIийле мишта хила еза, пений бувзам мишта хила беза, и. кх. дI.

Кхы цхьаькха а да ха дезаш: нах бахача малагIча пункте мел каста агаш хул мохк, иштта мохк аьгача цIенош мел толхаду, дукха кхыдараш.

ХьалхагIа мохк ийга хиларах долча хоамаша СССР Iилмай Академе болхлошта новкъостал дергда Нохч - ГIалгIай АССР а цунна лоаллаха ядача кхыча республикайи областийи а территорей сейсмически районироване карта нийсде.

Цудухьа республике мел бахача нахагара дех оаха 1966 шера 2 марта мохк агарах а хIаьта иштта дунен тIа оашош мел яьккхача хана шоашта мел ходеннача мохк агарах а дола хоамаш гулдара тхона новкъостал дар. Из кхоачашдара анкета тIа оттадаьча хаттарашта жоп дала деза. Мохк агарах бола хоам бар дех оаха укх адресах: гор. Грозный, Орджоникидзе проспект, 100, СССР сейсмически станци «Грозный». МоллагIа а оаш дахкийта хоамаш чIоагIа маьхе хургда.

И. АНАНЬИН,
СССР Iилмай Академе Лаьттан физика института Iилман болхло.

ДИКАГIБАРАШ

КПСС XXIII-ча съезда цIерах Грозненски вагонни депо хьалдаьд Сийлен книжка. Цу книжка тIа дIаяздъю хьамсарча парте съезда сийна яьржача социалистически яхье хьалха латтачар цIераш.

Цу яхье хьалха латтачарех ба тепловозий машинисташ Айрапетов Владимир, Дуленко Иван, Конев Николай, Иванов Николай, Путанский Виктор, кхыбараш. Диспетчарашца, вагонникашца айхха бувзам а лоаттабеш даим графиках лелаю цар поездаш. Укх шера шин бетта планах лаьрхIачул совгIа царех хIаране кходаь доагор 4 тонн совгIа я.

Укх деношка профсоюза депо комитета решенех КПСС XXIII-ча съезда цIерахча цу Сийлен книжка тIа йихьар цар цIераш, кхы дукха барий цIераш а.

ХIара денна балха тIа хьалха латтачар керд-керда цIераш дIаязъю цу тIа. Царна юкъе ба ремонтни цехера слесараш Шатрюков Павел, Усов Виктор, Сердюков Анатолий. Къахьегама овсарле лакха хиларал совгIа, цар ремонт яьча оатхала дикал а лакха хул. Цудухьа технически отдела тIахьожам боацаш дIайю цар ремонт яь оатхалаш.

Г. АНОХОВ.

НАХА ЛОАРХIАШ

Сунженски района Орджоникидзе цIерахча колхозе дика йовзаш я Моче-Юрта библиотекаралла болх беш йола Мякиева Соня. Дукха ха яц из моттигерча библиотеке болх беш йола. Нахаца Iьмерза, шийна тIадилла декхар дика кхоачащдар бахьан долаш юрта бахача наха сийду къоначa йиIий. Боккхача безамца ух дешараш шоай библиотеке. Укхаза хоза а цIена а я, бIаргагургдолча нийсдаь дада газеташ, журналаш. ХIаьта иштта хоза кийчъяь я къахьегамхой толамаш а цар вахар а хьахьоккаш йола витрина, хьалтеха доахк колхоза дикагIа болча производственникий сурташ. Наха юкъе книжкаш дикагIа доаржадара, уж дIадовзийтара моттигера интеллигенци юкъе а йоагIаш актив вIашагIъеллай библиотеке. Цу юкъе воагIа 12 саг, хIаьта царех хIаране каст-каста кердача книжкай чулоацам наха дIабовзийт, цар уйла тIаерзаю уж дезадалийтара.

Библиотеке каст - каста хул дешарий конференцеш. Укх тIеххьарча хана хинна «Турпала вахарцара 9 ди» яхача Б. Зязикова повестах лаьца дешарий конференци дика чакхъяьлар. Соняй боккха безам ба книжкашца, из безам дешараштa дIабала гIерт из. Февраль бутт болалуш 250 саг вар библиотекера книжкаш ийдеш, хIаьта хIанз 300 совгIа ва. Шоаш къаьна бале а библиотекера книжкаш шоашта дешаш боккхача безамца ладувгIаш хул 70 шу даьна Мякиева Масхьат, 85 шу даьна Хадзиева Тоит. Царна чIоагIа дукха ева И. Базоркина, Дж. Яндиева, А. Ведзижева произведенеш.

Дукха хаттараш ду библиотекарга книжкаш дешараша, хIаьта ший болх дика бовзача С. Мякиевас царна дизза жоп а лу.

Библиотекарь каст - каста хул колхоза ферма тIа дояркашца тайптайпара беседаш еш, царна лекцеш ешаш. Укх деношка цо цига беседа яьй КПСС XXIII съезда Директивай проектах. ХIанз Орджоникидзе цIерахча колхозе пхе шера план гойташ йола стенд кийчъеш я С. Мякиева.

Т. ХАШИЕВ,
КПСС Сунженски райкома инструктор.

Редактор М. К. ЛЬЯНОВ.

ЛадувгIа

17 март, 1966 шу.

РАДИО: 6.30 — Нохч-ГIалгIайчен ахархо (гIалгIай меттала). 6.45 — РВ-23-и УКВ-гIоллеи музыка. 7.00 — Хоамаши горсете гIолла ашарий антракти. 7.10 — «Грозненский рабочий» «Комсомольское племя» газетий обзор. 7.20 — Передачай программа. 8.10 — «Сердало» газета оагIонаш тIара 8.20— Кинофильмашкара ашараш. 8.45 — «Къона тIехье» (эрсий меттала). 16.00— Къамаьл ду радио общественни редакце. 16.15 — «Къонал» (нохчий меттала). 16.35 — Директивай проект ювцаш. 16.45 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала). 17.15 — Юртарча къахьегамхошта концерт. 17.45 — Керда хоамаш (нохчий меттала).

Хьажа

ТЕЛЕВИДЕНИ: 18.25 —Телевизионни хоамаш. Нохч-ГIалгIайче съезд хилале хьалха. 18.45 — Киножурнал. 18.55— Юрти нахи (гIалгIай меттала). 19.45 — КПСС XXIII-съезда накъа боагIаш. «Парте планаш халкъа планаш я» (нохчий меттала). 20.00 — Нохч-ГIалгIайчене боксах хьалхле яккхара йола яхь. 20.30 — Бийса даьккъала хийла шун, бераш! 20.45 — «ХIанз фу цIи йоаккхаргья хьох!» — художественни фильм.

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный, ЦIеча фронтовикий улица, 15. Телефонаш: редактора — 2-41-23; редактора зам. — 2-07-01; бехктокхама секретара—2-45-48; партийни вахарец, промышленнии, юртбоахамеи, культураи, письмойи отделий— 2-25-72; корректорске — 2-09-20.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Красных фронтовиков 15. Телефоны: редактора — 2-41-23; зам. редактора — 2-07-01; ответственного секретаря — 2-45-48; отделов партийной жизни, промышленного, сельскохозяйственного, культуры и писем — 2-25-72; корректорской — 2-09-20.

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Революце проспект 7/84.

Типография из-ва «Грозненский рабочий», проспект Революции 7/84.

СФ05098, Заказ № 1369.